

PÉTER LÁSZLÓ

A forradalom a szegedi orvosegyetemen

A Szegedi Tudományegyetemtől 1951-ben – szovjet mintára – külön választották az orvosi kart: ettől kezdve Szegedi Orvostudományi Egyetem néven önálló lett, bár vezetőjének tisztségét 1957-ig, amíg egyetlen karból állt, tovább is dékánnak hívták. 1956-ban Korpássy Béla volt a dékán.¹ Szorosan együttműködött a Szegedi Tudományegyetem rektorával, Baróti Dezsővel, és ezt a megtorlás idején rossz néven is vették, sőt törvénytelennek ítélték.² Az orvosegyetem utolsó dékánja, majd miután létrejött gyógyszerészeti kara, első rektora Jáki Gyula lett.³

Ugyancsak 1951-ben létesítették Láng Imre meghívásával ugyanabban az épületben, amelyben az I. számú működött, a II. sz. sebészeti klinikát. Ez 1984 óta idegsebészeti klinikaként folytatta munkáját.⁴

„Péter László” ügynöki jelentése

Bálint László, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában számomra megdöbentő dokumentumot talált: ügynöki jelentést „Péter László” fedőnévvel.⁵ Mivel keltezésé-

¹ Korpássy Béla (1907–1961) egyetemi tanár, 1946-tól haláláig a kórbonctani intézet igazgatója, 1951/52-ben és 1956/57-ben orvoskari dékán. Az első sorban vonult föl 1956. október 26-án a Takaréktár utcai sortűzkor.

² Baróti Dezső (1911–1994) tanulmányait a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának tagjaként a szegedi egyetemen végezte (1934); itt lett Sík Sándor tanszékén magántanár (1943); ide nevezte ki egyetemi társa és barátja, Ortutay Gyula kultuszminiszter egyetemi tanárrá (1948). Bölcsész-kari dékán volt 1952–55 közt, rektor 1955-től 1957-ig. Börtönből való szabadulása után a Petőfi Irodalmi Múzeum főmunkatársa, majd osztályvezetője, 1977–1980 közt a Sorbonne vendégprofesszora. 1991-ben a szegedi egyetem díszdoktora. Szintén az élen haladt a sortűzkor. – Az egyetemek forradalmi szerepléséről először és a kádári ellenforradalom szemszögéből Szabolcsi Gábor (1921–1989) írt *Az ellenforradalmi események a szegedi Tudományegyetemen* címmel cikksorozatot a Délmagyarország 1957. június 18-i, 22-i, 23-i, 25-i, 27-i, 28-i, július 2-i, 3-i, 4-i és 5-i számában. Kétszer is kárhoztatta a tudományegyetem és az orvosegyetem együttes tevékenységét.

³ Jáki Gyula (1898–1958) egyetemi tanár 1947-től volt a sebészeti klinika, 1951-től az I. sz. sebészeti klinika igazgatója. Gyomorműtete után, kórházi ágyon hunyt el Szentesen.

⁴ Láng Imre (1899–1972) egyetemi tanár 1951–1970 közt volt a II. sz. Sebészeti Klinika igazgatója, és 1956/57-ben dékánhelyettes is. Bűnéül rótták föl, hogy ő mondta a búcsúbeszédet a Takaréktár utcai sortűzben elhalt Schwartz Lajos temetésén. Ezért – ilyet sem hallottam még! – egy évre docenssé minősítették vissza! Vö. Hoffmann János: Volt egyszer egy klinika. Egy sebész emlékei az egykori szegedi II. sz. Sebészeti Klinika 32 évéről. [Szeged, 2001].

nek időpontjában én a tököli internálótábor foglya voltam, nem vagyok gyanúsítható, hogy rólam lehet szó. Nem is ismertem Bentzik Mihályt,⁶ és el sem tudom képzelni, miért választotta ő vagy Sípos Imre⁷ rendőrnyomozó főhadnagy éppen az én nevemet gyalázatos céljukra. Ettől függetlenül a jelentés rendkívül értékes történeti okmány nem csak a sebészeti klinika, hanem az egész orvosegyetem forradalom alatti történetéhez. Utal „Péter László” korábbi jelentésére is, de ez nem került elő. Waltner Károly anyagába azonban bekerült egy későbbi kivonat 1957. június 27-i jelentéséből.

Politikai Nyomozó Osztály. Szigorúan titkos!

Adta: „Péter László” ü.⁸

Vette: Sípos rny. fhdgy.

Idő: 1957. május 16.

Ügynöki jelentés.

Szeged, 1957. június 4.

Beszélgetést folytattam dr. Bentzik Mihály sebész tanársegéddel, aki a következőket mondta el.

Dr. Láng Imre professzor ellenforradalmi tevékenységéről ő újabb adatot, mint a már elmondottakat, nem tud.⁹ Ajánlja azonban, hogy kérdezzük meg az orvosegyetem dé-

⁵ Bálint László (*1940) ny. nemzetbiztonsági alezredes az 1956. évi forradalom történetének kivételes szorgalmú kutatója. Számos műve közül ide vág: *Ki kicsoda 1956-ban Szegeden és Csongrád megyében. Szeged, 1999.–1956. A forradalom Szegeden. Bp., 2000.*

⁶ Bentzik Mihály (*Szombathely, 1929. dec. 15.) adjunktus Petri Gábor kérésére a Sebészeti Műtét-tani Intézettől került a II. sz. sebészeti klinikára. A forradalom után Szegedről visszatért a Dunántúlra; körzeti orvosként működött. A sok szegedi értelmiségi egzisztenciát tönkretévő Szabolcsi Gábor azzal vádolta, hogy mikor a Takaréktár utcai sortűzben zúzóadásokat szenvedő Kováts József október 26–29 közt bent feküdt a klinikán, ideje javát Bentzik dr. szobájában töltötte, s ott tárgyalt más orvosokkal, városi vendégekkel. „Az egyik vallomás szerint Bentzik dr. szobájából Kováts egész ottléte alatt egész éjszaka sokszorosítógéphez hasonló gépzaj hallatszott ki.” (Sz. G.: *Kinek használ, ami a szegedi Orvostudományi Egyetemen történt és történik? Délmagyarország, 1957. júl. 16.*) Ezzel azt akarta sugallni, hogy listákat gyártottak a klinikák kommunistáinak elbocsátására, sőt netán kivégzésére! Csak azt nem érti az ember, miért kellett volna egyetlen jegyzéket egész éjjel sokszorosítani? „Bentzik dr. – folytatta Szabolcsi Gábor – szállásolta el november 2-án a klinikára érkezett budapesti ellenforradalmár jogászküldöttséget.” Ezekkel zsarolhatta meg a politikai rendőrség Bentzik Mihályt.

⁷ Sípos Imre rendőrnyomozó főhadnagról közelebbit nem tudok. Neve az eddigi dokumentumkötetekben nem fordul elő; elkerülhetett Szegedről. Oroszlánrésze a Waltner Károly (1894–1981) egyetemi tanár, a gyermekklinika igazgatója elleni hajszában volt. Vö. Hencz Péter: *Egy orvos az Örökkévalóságnak. Waltner Károly. (A magyar Albert Schweitzer). Szeged, 2003.*

⁸ ügynök.

⁹ Fábián Noémi, az orvoskari dékáni hivatal tisztviselője, 1957. július 10-i jelentésében tudott Láng professzorról újabb terhelő adatokat: azt hallotta, hogy kivitte „az egész fiúkollégiumot az utcára tüntetni”. Amikor B. Fodor Erzsébet V. éves hallgató megkérdezte, hogy miért viszi ki őket, azt válaszolta, hogy csak egy néma tüntetésre mennek a Budapesten esedett »felkelők« megemlékezésére. Ugyanakkor a leánykollégium elé vezette a fiúkollégiumban lévő hallgatókat, de a leányok egységesen mégsem csatlakoztak ehhez a tüntetéshez. Láng professzor fekete zászlót vitt a hallgatók élén.” Vö. 90. j.

káni hivatalának tisztviselőit, elsősorban Szilágyi Margitot¹⁰ és dr. Bartók Istvánnét,¹¹ aki ma már ugyan az egyik elméleti intézetben dolgozik, de az ellenforradalom idején a dékáni hivatalban volt. Adatokat szolgáltatna még a Beloiannisz téri női kollégium igazgatónője (Simoncsics?)¹² és a Vörösmarthy [!] utcai diákokthoz felügyelője.¹³ Ez utóbbi helyről indult ki a hallgatóság esti gyásztüntetésre. Természetesen a legtöbb adatot a dékáni tanács tagjai tudják egymás tevékenységéről. A II. sz. Sebészeti Klinikán belül dr. Szandtuv [!] György¹⁴ adjunktus és dr. Némety István¹⁵ tanársegéd a professzor legközelebbi munkatársai és ők is ismerik működését.

Beszélggettünk a klinika orvosával a várható felülvizsgáló eljárás kilátásairól. Az orvosok körében egyelőre nincs elterjedve annak a híre, hogy az orvosi kar egészét érintené az eljárás. Kevesen tudnak egyáltalán arról, hogy valami ilyen készülóban van. S még nem lehet megállapítani, hogy személy szerint ki tart attól, hogy tevékenységéért ilyen módon fogják felelősségre vonni. Dr. Henye Nándor¹⁶ apósától, dr. Rávnay Tamástól¹⁷ szerzett értesülése szerint az eljárás csak azokra vonatkozik, akik exponáltak magukat. Szerinte, de ez általános vélemény is, a professzori karból Láng, Korpássy, Waltner, Batizfalvy¹⁸ kerülhet szóba. Feltehető, hogy mindazok, akik őrizetbe voltak véve, így a sebészetről Kardos,¹⁹ Németh,²⁰ Varga,²¹ Bentzik, Henye, a belgyógyászatról Kelemen,²² talán Benkő²³ is számításba jöhet.

¹⁰ Szilágyi Margit (1922–2004) 1940 óta dolgozott az orvoskari dékáni hivatalban; 1956-ban a dékáni hivatal főelőadója, 1971-től 1981-ig vezetője.

¹¹ Bartók Istvánné Pintér Gizella korábban a gyermekklinika kardiológus szakorvosa. Budapestre költöztek; a Péterfy utcai kórház főorvosa lett.

¹² Simoncsics Pálné (*1921) az Apáthy kollégium igazgatója volt.

¹³ A Jancsó kollégium igazgatója Pigniczky György volt.

¹⁴ Szandtner György a budapesti Tétényi úti kórházban dolgozott, amikor Láng Imre meghívta első adjunktusának. 1956 után el kellett hagynia a klinikát: a várpalotai kórház főorvosa lett. Nyugdíjazása után visszatért a fővárosba. „Igen jó sebész és Láng professzor úr »jobb keze« volt távozásáig” – emlékezett rá Hoffmann János (Volt egyszer egy klinika, 53.).

¹⁵ Némethy István alorvosként dolgozott Láng Imrével Hódmezővásárhelyen; amikor Lángot ki-neveztek a II. sz. sebészeti klinika igazgatójává, magával hozta. Traumatológiával foglalkozott. „Munkabírása alig ismert határt. Oktatási készségét és szaktudását – bármennyire is jó barátunk volt – alaposan kihasználtuk.” (Hoffmann János: i. h.).

¹⁶ Henye Nándor (1923–?), a I. sz. sebészeti klinika tanársegéde, nemzetőr volt; őrizetbe vették. Kevéssel utóbb Pesten az Országos Traumatológiai Intézetben folytatta tevékenységét.

¹⁷ Rávnay Tamás (1893–1963) egyetemi tanár, 1940-től haláláig a bőrgyógyászati klinika igazgatója volt, többször orvoskari dékán. 1957/58. II. félévében, Jáki Gyula váratlan halála (1958. márc. 18.) után megbízott rektor, 1962/63-ban rektor.

¹⁸ Batizfalvy János (1895–1960) egyetemi tanár, 1939–1959 közt a szülészeti klinikai igazgatója.

¹⁹ Kardos Géza (1919–2004) 1948-tól tanársegéd, 1953-tól adjunktus. 1958-ban a klinikai pártbizottság „javasolta” neki, hogy „Szegedtől minél távolabb helyezkedjék el”. Ózdon lett a sebészeti osztály vezető főorvosa.

²⁰ Németh András (1924–1999) c. egyetemi tanár, 1948-tól dolgozott a sebészeti klinikán. 1956-ban tanársegéd volt. Ő végezte 1962-ben hazánkban az első veseátültetést.

²¹ Varga Tibor (1921–1995) adjunktus a röntgenrészleg helyettes vezetője volt.

Az orvosi kar egyébként passzív. A sebészeti klinika ebédlője, ahol azelőtt hangos viták voltak, most csendes. Dr. Varga jegyezte meg egy ízben, hogy Szilárd János²⁴ feltűnő gyorsan ebédel meg mostanában, úgy látszik, kellemetlenül érzi magát azoknak az orvosoknak a társaságában, akiket ő juttatott börtönbe. Dr. Németh szerint nemcsak ő, hanem Marton²⁵ és Gál²⁶ dr. is részesek ebben.

A gazdasági helyzetre vonatkozóan feltűnést keltett a műszaki cikkek áremelkedése. Több motorkerékpár tulajdonos, Kardos, Bátor, Ötvös nehezményezte a benzin árának emelkedését. Egészben véve azonban a gazdasági helyzetet nem ítélik meg kedvezőtlenül.

Dr. Henye és dr. Varga általános viselkedésére ugyanazok vonatkoznak, mint a fentebb elmondottak. Csendesek, visszahúzódnak. Dr. Varga mesélte egy ízben, hogy a pártbizottságtól bizalmasan Rávnay professzor egyik emberén keresztül szerzett értesülése szerint, ott azt a vádat igyekeznek tisztázni, hogy készítette-e Kováts József²⁷ klinikai orvosok bevonásával listát az orvosi karról eltávolítandó kommunistákról. Varga elmondta még, hogy igyekszik alibit gyűjteni azokra a napokra, mikor Kováts a klinikán feküdt.

²² Kelemen Endre (1921–2000) c. egyetemi tanár, 1945-ben szerzett orvosi oklevelet. 1951-ben már magántanár, 1952-ben kandidátus. 1958-ban eltávolították: a budapesti Orvostovábbképző Intézetbe került. 1967-től a SOTE I. sz. belgyógyászati klinikának professzora, 1992-től az Országos Hematológiai, Vértanszfúziós és Immunológiai Intézet csontvelő-átültetési osztályának vezetője. Szekszárd díszpolgára (1988). Róla Fábíán Noémi, a dékáni hivatal tisztviselője 1957. július 10-én ezeket a képtelenséget állította: „végigjárta a klinikákat az októberi napokban azzal, hogy le kell állítani a munkát, mindenki vonuljon az óvóhelyre, mert az oroszok rommá lövik a klinikákat. Szűcs Zsuzsa belklinikai orvosnő elmondotta, hogy Kelemen november 4-e után több hétig nem volt hajlandó dolgozni, sztrájkolt, az eléje hozott leleteket meg sem nézte, azzal, hogy ő nem dolgozik. Hetényi professzortól 800 forint jutalomban részesült a minisztérium által engedélyezett keretből, amelyet az ellenforradalom alatti rendes magatartást tanúsító és munkájukat becsületesen ellátó dolgozók között kellett volna kiosztani.”

²³ Benkő Sándor (1912–1971) 1937-től 1970-ig volt a belklinika munkatársa. 1948-ban magántanár, 1953-tól docens. Róla Fábíán Noémi, az orvoskari dékáni hivatal tisztviselője 1957. július 10-én ezt jelentette a rendőrségnek: „Papp Péter, az egyetemi GH. dolgozója mondotta, hogy felháborodott szavak kísértetében párttagsági könyvét a klinikára összehívott gyűlés előtt nyilvánosan szétépte, és az asztalra dobta. Kijelentéseinek és magatartásának hatására igen forró hangulat keletkezett azon az október 23-i vagy 24-i gyűlésen, úgyhogy Papp Pétert is majdnem megverték, és ha nem lép közbe Marton doktor, talán tettelegességre is sor kerül, miután Papp elvtárs nem volt hajlandó a gyűlés résztvevőivel együttesen véleményt nyilvánítani a tüntetés mellett, ill. más véleményen volt, és nem helyeselte a gyűlésen elhangzottakat.”

²⁴ Szilárd János (*1928) 1952-től az idegklinika orvosa; 1957-ben az orvosegyetem pártbizottságának titkára; 1977-től egyetemi tanár, 1977 és 1993 közt a klinika igazgatója, 1986–91 közt az orvosegyetem rektora.

²⁵ Marton György ideggyógyász, alapszervi párttitkár, Szegedről a fővárosba kerülve az Igazságügyi Minisztérium keretében pszichiátriai munkásságot folytatott. Beszédközléséből és sántaságából következtethetően maga is lelki sérült.

²⁶ Gál György (*1922) egyetemi tanár, 1950 és 1992 közt volt a sebészeti klinika munkatársa. 1951-től a Vértranszfúziós Állomás vezetője.

²⁷ Kováts József (1925–1958) a forradalom szegedi vezető alakja, mártírja. Vö. Bálint László: Kováts József. Szeged, 2004.

Henye Nándor egy ízben hevesen kifakadt a várható felülvizsgálat ellen és kifejezte azon véleményét, hogy akire egyszer rásütik az ellenforradalmár bélyeget, annak számítani kell az állandó üldözésre. Kíváncsi, hogy a várható elbocsátáson túl, milyen retorziókkal fognak pl. vele szemben élni.

Dr. Kelemen és dr. Benkő tevékenységéről és jelenlegi helyzetéről dr. Bentzik egyelőre nem tudott felvilágosítást adni. Jelezte, hogy keresi feljűk a kapcsolatot.

Az orvostanhallgatók közül Máté Júlia III. évf. és Rác Ilona IV. évf. oh.-kal beszélt. Megtudtam, hogy az orvostanhallgatók egyelőre passzívak a KISZ szervezetben. Mindössze 8–10 hallgató lépett be évfolyamonként és egyelőre nagyobb érdeklődés nincs is. A MEFESZ szervezetileg működik, de nem kísérik figyelemmel, mert a KISZ alá rendelt szervnek tartják, amitől önálló kezdeményezést nem várnak.

„Péter László”

Feladat. 1./ Feladata maradt dr. Benkő és dr. Kelemen Endre ellenforradalmi cselekményének felderítése.

2./ Korpássy prof. tevékenységének jelentése.

3./ Hangulat-jelentés (felülvizsgálással kapcsolatosan).

4./ Olyan személyek felderítése, akik nyugatra szöktek és levelezési kapcsolatot tartanak fenn orvosokkal.

Értékelés. Az ügynök a kapott feladatát részben hajtotta végre, jelentése értékes. Vargára vonatkozó anyagot kigépeljük, anyagába beletesszük.

A találkozón pontosan megjelent, hozzánk őszinte.

Megjegyzés. Varga Tibort javasoljuk eltávolításra.

Találkozó. 1957. V. 24-én 15 h-kor.

Sípos Imre
rny. fhdgy.

K: 3 pld-ban.

Varga Tibor sorsa

Ennek a döbbenetes dokumentumnak két tanulságát vontam le. Egyik, hogy a benne említett orvosok zömét egy–két éven belül kiszórták a klinikáról. A másik, hogy nevük a mai egyetemi orvosok, így a sebészeti klinika tudományos személyzete előtt is tökéletesen fedésbe merült. Alig tudtam összekaparni a rájuk vonatkozó legfőbb életrajzi adatokat, főként a történeti helyüket meghatározó és legfőbb azonosító születési és halálozási évüket. A forradalom és szabadságharc fél évszázados fordulóján pedig illenék róluk megemlékezni. Engem különösen Varga Tibor karaktere és későbbi sorsa érdekelt. Méltatlan, hogy senki sem tudott róla.

Végül többszörös áttétellel sikerült nyomára bukkannom. Özvegyétől tudtam meg, amit sejtettem: elüldöztetésének tanulságos történetét.

Varga Tibor 1921. augusztus 14-én született a Torontál megyei Szécsányban, amely Trianon után már Szerbiához tartozott. Zömmel németek lakták: Petersheim volt a másik neve; ma hivatalosan Sečanj. Ő is német eredetű. Apja, Kaiser Imre vízmester volt a Bega mellett, anyja Riesz Mária. Négy testvére született: Imre, Endre, Ferenc, Béla. Elemi iskolába Versecre járt, érettségét 1943-ban Nagybecskerekén tett. 1944-ben Béla bátyjával átszöktek Szegedre, hogy orvosi tanulmányaikat itt végezhessék. Zenélésből tartották el magukat; Tibor dobos volt. Varga Béla (*1920) 1948-ban végzett, Baks, Balástya, Kistelek után 1951-től nyugállományba vonulásáig Pusztaszer községi orvosaként dolgozott.

Varga Tibor 1951-ben szerezte meg oklevelét, és a miskolci megyei kórházban kapott állást. 1953-ban röntgenszakorvosi képesítést szerzett. 1952-ben feleségül vette a kisteleki gyógyszerészcsaládból származó röntgenasszisztens Kiss Saroltát. Házasságukból egymás után két fiuk született: Imre (*1953) gyógyszerész Nagykanizsán, Tamás (*1954) orvos Kaposvárt.

Varga Tibor 1954 végén visszakerült Szegedre: az I. sz. sebészeti klinika röntgenosztályának lett tanársegédként a vezetője. Főnöke, Jáki professzor azzal biztatta, ha megszerzi a kandidátusi fokozatot, ő kapja a szervezendő és 1959-ben létre is jött röntgentanszéket. 1956 azonban kettétörte pályáját.

Az ügyében kiküldött fegyelmi bizottság (Nagy István²⁸ docens, elnök; Huszák István²⁹ professzor; Bartók István³⁰ tanársegéd és Szegvári Menyhért³¹ tanársegéd) 1957. június 25-i jelentésében csak *szóbeli feddést* javasolt. Jellemző az indokolás rokonszenves megfogalmazása: „Dr. Varga Tibor magatartása az októberi események alatt túl ment azon a határon, amit az egyetem orvosaitól minden körülmények között elvár.” Jáki professzor 1957. október 30-án ezt a minősítést adta róla: „A röntgenlaboratórium vezetője. Röntgen szakorvos. Kitűnő szakmai felkészültsége van. Igen komoly munkát végez a röntgen terén. Az ellenforradalom idején tanúsított magatartása miatt feddésben részesült. Megfelelő foglalkozással politikai magatartásán is javítani lehetne. Érdeklődési köre miatt kívánatos, hogy a klinikán legyen alkalma magát tovább képezni.”

Jáki valószínűleg ki akarta védeni az általa már sejtett kedvezőtlen döntést. Nem sikerült. Ő 1958. március 18-án váratlanul meghalt. Április 28-án az orvosegyetem megbízott

²⁸ Nagy István (1911–1984) docens 1951-ben magántanári habilitációt szerzett; 1967/68-ban az anatómiai tanszék megbízott vezetője, majd helyettese volt. Korábban a Nemzeti Parasztpárt szegedi vezetőségében tevékenykedett. Forradalom alatti működéséről nem tudok, de fegyelmi bizottsági elnökként jóindulatáról nincs kétségem.

²⁹ Huszák István (1906–1995) 1931 óta volt a szegedi egyetem orvosa; 1943-tól magántanára, 1947-től 1977-ig nyilvános rendes tanára, az ideg- és elmekórtani klinika igazgatója, két ízben dékán. Juhász Gyula kezelőorvosainak egyike.

³⁰ Bartók István később adjunktus lett a kórbonctani intézetben. A forradalom után feleségével Pestre költözött.

³¹ Szegvári Menyhért (1921–1991) 1951-től a kórbonctani intézetben, 1954-től a szülészeti klinikán szakorvos, 1978-tól 1982-ig docens volt.

rektorának, Rávnay Tamásnak aláírásával elkészült a 166/1957–58. O. E. sz. fölszólító levél Varga Tibornak:

„Az egyes orvosi állások betöltése tárgyában kiadott 192/1955. Eü. M. sz. utasítás 5. §. 1. bekezdése értelmében az 1954. december 1-én határozatlan időre történt egyetemi tanársegédi alkalmazását 1958. február 1-én egyetemi szerveink felülvizsgálták. Megállapítást nyert, hogy más munkahelyre való elhelyezkedése egyetemi érdekből kívánatos, ezért felhívom, szíveskedjék pályázat útján 1958. augusztus 31-ig képzettségének és gyakorlatának megfelelően elhelyezkedni.”

Varga Tibor tehát pályázott. Az Egészségügyi Minisztérium természetesen az egyetemről kért róla politikai véleményt. Rávnay Tamás rektor és Albert Sándor személyügyi főelőadó nem volt könnyű helyzetben: egyrészt támogatniuk kellett Varga Tibort új állásának elnyeréséhez, másrészt ugyanakkor magyarázatot kellett adniuk, miért válik meg kitűnő röntgenorvosától a sebészeti klinika. Érvelésükben éltek a fegyelmi bizottság korábbi sajátos megfogalmazásával. Május 30-án 646/1957–58. O. E. sz. alatt válaszukban Varga Tibor életrajzának fölvázolása után ezeket közölték:

„A klinikára való érkezésétől 1956 nyaráig azok közé tartozott, akik politikai kérdésekkel nagyon keveset foglalkoztak. Amikor 1956 nyarán az MDP[-nek az] értelmiségre vonatkozó határozata megjelent, több értelmiségi – ezek között Varga tanársegéd is – érdekeltté vált ebben és ettől kezdve bekapcsolódott politikai megbeszélésekbe is a klinika orvosi köreibben.

Az I. sz. sebészeti klinikán az ellenforradalom idején a korábbi időtől eltérően igen gyakorivá váltak a politikai megbeszélések, sőt nagyobb mennyiségű fegyver is előkerült különböző helyekről. 1957 tavaszán, amikor az ellenforradalom idején tanúsított magatartások felül lettek vizsgálva, így érkezett olyan bejelentés, amely szerint Varga dr. is aktívabb tevékenységet fejtett ki abban az időben. Azonban a vizsgálat során a tanúkihallgatások után a bizottság azt tudta megállapítani, hogy Varga dr. valóban részt vett azokon a nyílt vitákon (a nyílt viták alatt az értendő, hogy a klinika bármely orvosa részt vehetett és részt is vett azon), amelyek az I. sz. sebészeti klinika orvosai között folytak le és azokon ő volt az egyik, aki elég sok felmerülő problémára tudott válaszolni, amivel jól értesültségét árulta el.

Varga tanársegéd szóbeli feddésben részesült az egyetem dékánja által, mert magatartása az ellenforradalom alatt túlmént azon a határon, amit az egyetem orvosaitól minden körülmények között elvár.

Az ellenforradalom óta – ugyanúgy, mint 1956 nyara előtt – politikai kérdésekkel nyilvánosság előtt egyáltalán nem, de szűk baráti körében is csak nagyon ritkán foglalkozik, de azok a megnyilvánulásai nem ellenségesek a népi demokratikus államrenddel szemben. Mint a fent leírtakból kitűnik, ellenforradalmi tevékenységet nem fejtett ki, csupán az ellenforradalom idején többet foglalkozott az abban az időben helytelen politikai nézetek hirdetésével. Azonban a fegyelmi büntetés reá nézve nevelő hatással volt, mert belátta abban az időben tanúsított helytelen magatartását és azóta nem folytatja azt.

Véleményünk szerint dr. Varga Tibor a balassagyarmati röntgen főorvosi állás betöltésére alkalmas és megérdemli azt.”

Varga Tibor 1958. október 1-jétől 1975-ig működött Balassagyarmaton. Utána a szentendrei rendelőintézet röntgenosztályát vezette 1992-ig. 1993-ban fiához költözött Kaposvárra, és ott még abban az évben, augusztus 13-án tüdőrákban elhunyt. Anélkül, hogy a szegedi egyetem megkövette volna. A hálátlan utókor nevét is alig ismeri; sorsáról mit sem tud.

Élete, pályája egy példa a sok ezerből: miként tett tönkre a megtorlás nagyra hivatott és a közösséget legjobb képességeivel szolgáló életművet.

Németh András sorsa

A sebészeti klinika másik orvosa, akinek emlékezetessé vált szerepe a forradalomban, s aki ezért szintén meglakolt, Németh András volt. Bandit iskolatársamként a Baross Gábor Gimnáziumban ismertem meg: az ő előttünk járó osztálya volt az egyetlen reálgimnáziumi osztály; ő előttük reáliskola volt még a Baross, mi pedig 1935 őszen az első gimnáziumi osztály lettünk. 1939-ben gyakorló jellegű, 1941-től gyakorlógimnázium, a szegedi egyetem irányítása alatt. A hírneves iskolát, amelynek legnevesebb tanára Babits Mihály, hérosztratoszi hírű diákja Rákosi Mátyás volt, éppen fönállásának századik évében szüntette meg az ostoba oktatáspolitikát.³²

Németh András Szegeden született 1924. július 8-án. 1942-ben érettségizett, és kezdte orvosi tanulmányait a szegedi egyetemen. 1944-ben másodéves orvostanhallgatóként, karpaszományos tizedesként hadikórház igazgatót Esztergomban. Erről és hadifogságáról rádiójátékként is ismeretessé vált remek életrajzi regényt írt.³³ 1948-ban szerezte meg orvosi diplomáját, és maradt a sebészeti klinikán. 1952-ben szakorvosi képesítést szerzett sebészetből, 1954-ben urológiából.

1954-ben saját tervezésű készülékkel hazánkban ő végezte az első művesekezelést. Ezért kiváló újító díjat kapott (1961). 1958-ban ő lett a klinika akkor szervezett urológiai osztályának vezetője. 1962-ben féléves ösztöndíjjal Londonban tanulmányozta a veseátültetést. 1962. december 21-én hazánkban ő végezte az első veseátültetést. Ennek történetét is megírta.³⁴ 1969-ban megszerezte a kandidátusi fokozatot. 1971-ben docensi ki nevezést kapott.

1974-ben megpályázta a debreceni egyetem frissen szervezett urológiai tanszékének vezetését, és bár a jelölőbizottság azonos helyen (*æquo loco*) ajánlotta a debreceni pályázóval, a szegedi orvosegyetem pártbizottsága utánanyúlt, és megakadályozta, hogy érdeme szerint ő nyerhesse el a katedrát. „Egyike volt azoknak a keveseknek – írta Debrecenbe

³² Péter László: A szegedi főreáliskola, elődei és utódai. Szeged, 1989. (Szeged művelődéstörténetéből 7.)

³³ Németh András: Tétova esztendő. Bp., 1988. Szeged, 1996.² Későbbi elbeszéléskötetei: A nap szembenéz a holddal. Szeged, 1996. – A kopott nyaklánc. Szeged, 1998. – Megírta a forradalom jellegzetes szegedi alakjának, Kendi Józsefnek (1928–1994) pályaképét is: Nemzetőr voltam Szegeden. Szeged, 1991.

³⁴ 79 nap remény. Az első magyar veseátültetés története. Szeged, 1997. – Urológia (1978) jegyzetéből medikus évfolyamok tanultak. Megírta az urológiai osztály történetét is (1994).

Cserháti István (1930–1986) egyetemi tanár, a pártbizottság titkára, párhuzamosan a II. sz. belgyógyászati klinika frissen kinevezett igazgatója –, akik az 1956-os ellenforradalomban az egyetem oktatói közül aktívan részt vettek. Ezért az egyetem fegyelmi bizottsága fegyelmi büntetésben (szóbeli feddés) részesítette. Ezután hosszú ideig kétségessé vált egyetemen maradása is.”³⁵

Maradt tehát keserű szívvel Szegeden. 1989-ben ment nyugállományba. Érthető, hogy csak 1990-ben kapott, sürgetésünkre, Szilárd János (!) egyik utolsó rektori intézkedéseként, egyetemi tanári címet. Szeged városa 1997-ben Pro Urbe kitüntetéssel, a Szegedért Alapítvány 1999-ben a tudományos kuratórium díjával tüntette ki. Váratlanul halt meg 1999. október 10-én.

Mit csinált Németh András a forradalmi napokban? Hivatásának megfelelően a sebészeti klinikán ő is ellátta az október 26-i sortűz áldozatait. Éppen ő volt az ügyeletvezető tanársegéd. „A sortűz után alig néhány perccel – mondotta 1993-ban egy interjúban – megjelent a három mentőkocsi. Tele voltak sebesültekkel, jajveszékkel, síró, nyögő, vérző emberekkel. Összesen 12 sebesült került a klinikára, férfiak, nők vegyesen. Azt hallottuk, hogy Schwartz Lajos a helyszínen meghalt, hozzánk pedig két súlyos sebesültet hoztak.” Emlékezéséből idézem:

„Gyorsan végignéztem mindenkit, ahogy a háború alatt tanultam: a halottakat, menthetetlenül súlyos haldoklókat félretenni. Először a vérzőket kell ellátni, majd az operálandókat súlyosság szerint. Pillanatok alatt átláttam, hogy súlyos, életveszélyes sérült nincs köztük. Nagyobb részük kisebb-nagyobb lelki sokkban volt, de fizikai sokk tünetei egyikén sem mutatkoztak. Két férfi láblövést kapott, az egyik postás, a másik vasutas szolgálati egyenruhát viselt, nyilván a munkahelyükről jöttek el. A postásnak szétlőtték a bal sarkát, a vasutasnak a jobb bokája fölött hatolt be a golyó a sípcsontot is átfúrva. A lábsérülések amellet szóltak, hogy a sortűzet a földre irányítva adták le, ezt bizonyítaná Schwartz Lajos sérülése is, aki a helyszínen meghalt. Neki a jobb kulcsontja mellett a mellkasába hatolt be a lövedék, amely a májat is érte, nyilván fekvő helyzetben, vagy akkor, amikor földre vetette magát. Egy fiatal nőnek a jobb karja tört, a többiek kisebb-nagyobb zúzódásokkal, felületes sebzésekkel, karcolással megúszták.

Ezek a pánikba esett menekülésnek voltak a következményei, hiszen egymást taposták az emberek. A saroksérültet, a vérzés miatt is, sürgősen el kellett látni. A műtőben Gál György kollégám állott készenlétben, aki azonnal megoperálta. Szépen meg is gyógyult. A vasutast és a kartörött nőt is fölveltük, később ők is rendbe jöttek. Más sérültekről is hallottunk, őket a kórházba szállították.”³⁶

Németh Andrásnak több passziója volt. Termetének megfelelően kitűnő rúdugróként ért el eredményeket. Egy időben pedig szenvedélyes amatőrfilmsként tette nevét ismertté. Ez sarkallta őt '56-ban is arra, hogy megörökítse az eseményeket. „A szegedi tragikus események másnapján – folytatta Kisimre Ferencnek adott, már idézett interjújában 1993-ban – a délelőtti órákban szakítottam magamnak egy kis időt, és kimentem az utcára. Semmilyen határozott célom vagy tervem nem volt. Nem akartam én »történelmet filmezni«, csak úgy taláломra kapcsoltam be a gépet, amelyben 8 milliméteres film volt. Először a Klauzál térre mentem, ott a Kossuth-szobrot filmeztem, a magyar zászlóval,

³⁵ Péter László: Pályázat 1974-ből. = P. L. : Mindörökké Szeged. Bp., 1997. 514–518.

³⁶ Kézirat Németh Andrásné Birkás Márta tulajdonában.

a címerrel, a sok virággal. Onnan a Széchenyi tér felé vettem az utam, és ott csináltam néhány felvételt a járókelőkről, a parkról és a városházáról. Egyszerre valami furcsa csoportosulásra lettem figyelmes. A Széchenyi téren az orosz emlékműnél egyre több ember gyülekezett. Nemes céljuk a következő volt: eltávolítani a vörös csillagot az obeliszk tetejéről. Lefilméztem a jelenetet: először egy közelben lakó lakatosmester mászott fel a hatalmas létrán, és lassú, kimért mozdulattal fűrészelni kezdte a csillagot tartó vasat. Mögötte egy másik férfi haladt a kötéllel. Ebben a pillanatban megjelent a hátam mögött két fekete bőrdzsekis férfi, és a következőt mondták: »Erre a filmre mi is kíváncsiak leszünk!...« Nem tudnám megmondani, melyik oldalról jöttek, de úgy megjedtem, hogy abban a pillanatban, amikor éppen a kötelet akasztották a vörös csillag nyakára, abbahagytam a filmezést... A Tisza-partra mentem, és ott a hídfőnél filméztem a tétlenül, talán céltalanul is álldogáló, várakozó szovjet tankokat.»

1957 tavaszán Németh András vitték be először a rendőrök. Tőle tudom, hogy néhány nap után barátjának, egyetemi társának, Mester István orvos századosnak közbenjárására engedték szabadon. Fatális véletlen, hogy szabadulása után tartóztatták le a többieket, klinikai társait: a megzsarolva besúgóvá lett Bentzik Mihályt, továbbá Kardos Gézát, Henye Nándort és Varga Tibort. Ebből szerencsétlen látszat keletkezett: azt hitték, rájuk Németh András vallott, ő azért szabadult, és őket azért tartóztatták le... Varga Tibor özvegytől tudom, hogy férje holtáig ebben a hitben élt!

A látszat tovább is ellene szólt: a föl soroltak egy éven belül kikerültek a klinikáról, Németh András ott maradt. „Nekem – idézem még mindig Kisimre Ferencnek adott interjúját – valószínűleg az volt a szerencsém, hogy a műveseprogram akkor volt születőben, s ha netán engem is kirúgnak az elvtársak a klinikáról, akkor annak országos visszhangja lesz, és ezt már ők sem vállalták.”

Szent meggyőződése, ismerve Bandi egész pályáját, nézeteit, erkölcsi álláspontját, hogy valóban így történt. Igazgatói, Jáki Gyula, majd Petri Gábor³⁷ klinikájuk érdekében kiálltak érte.

Mindenestre még Korpássy Béla dékán írta alá 1957. május 25-én ad 5/tük/1956–57. O. E. sz. határozatot, amely Czoniczer Gábor (1895–?) egyetemi tanár elnöklétével fegyelmi bizottságot hívott létre, ezzel az indokolással: „Dr. Jáki Gyula egyetemi tanár, az I. sz. Sebészeti klinika igazgatója bejelentése alapján tudomásomra jutott, hogy fent nevezettet a hatóságok néhány napig közbiztonsági őrizetbe vették, és ennek kapcsán kihallgatták. Az ügy tisztázása érdekében szükségesnek tartom fegyelmi eljárás lefolytatását.”

A rendőrség is gyűjtötte az anyagot. Július 10-én a Németh Andrásról az orvosegyetemi dékáni hivatal dolgozója, Fábíán Noémi³⁸ saját kezű aláírásával hitelesített vallomást tett. Bandi új házasként apósának házában lakott feleségével és iker gyermekeivel, Péter-

³⁷ Petri Gábor (1914–1985) 1945-ben került a szegedi egyetem sebészeti klinikájára. 1951-ben magántanári habilitációt és kandidátusi fokozatot szerzett, és docensként kinevezték a Kísérletes Sebészeti Intézet igazgatójává. 1953-ban egyetemi tanári kinevezést kapott. 1958-tól az I. sz. sebészeti klinika igazgatója lett. 1972-ben akadémiai doktor; 1976-ban levelező, 1982-ben rendes taggá választották. 1958–62 és 1975–84 közt az orvosegyetem rektora volt. 1963-tól országgyűlési képviselő, 1969-től az Elnöki Tanács tagja. Állami díjas (1973).

³⁸ Később Benda Antalné.

rel és Anikóval (*1951).³⁹ A kommunista Fábiánékat a hatalom erőszakkal telepítette be Bandi apósának államosított házába.⁴⁰ Fábián Noémi a következőket vallotta:

„Németh András dr. I. sz. sebészeti klinikai tanársegéd, akivel egy házban laktunk, október 23-án éjjel nagy kiabálással, 8–10 emberrel levonult lakásából. Édesanyám kiment az előszobába, hogy megnézzze, mi az a zaj és lábdobogás, miután a fölöttünk lévő emeleten lakó Német[h]ék lakásából hallotta a zajt. Az előszobában sötét volt, a folyosón világos. Az előszoba üveglakának függönyén keresztül látta, amint Németh Andrással az élen megálltak az ajtónk előtt, öklüket fenyegették [!], és »bűdös kommunista« kijelentést tettek. Másnap reggel hallottuk, hogy az éjjel tüntetés volt a városban, és akkor értettük meg Németh és társasága viselkedését. Németh András egyébként ismert reakciós a klinikán is, Amerika hangja, Szabad Európa minden adását állandóan hallgatta, méghozzá bömböltette a rádiót, úgyhogy a híreket jóformán szó szerint lakásunkban meghallottuk. Ezt az ellenforradalmat megelőző időben is állandóan megtette. Szabó Istvánné, a szakszervezeti bizottság adminisztrátora elmondotta nekem, hogy azon az éjszakai tüntetésen férjével, aki ÁVH-s, kint volt, és éppen Németh András mellett állt, aki hangos jelszavakat kiabált, 1 Ft-os kenyeret, pfuj, munkásszövetség stb-t kiáltott.

Az október 23-át követő reggelen a ház, amelyben lakunk, és amely Németh András kulák-kupec apósáé volt, teljesen fel volt lobogózva, az ablakokból nemzeti színű szalagok, zászlók lógtak. Az udvaron azt a kijelentést tettem édesapámnak – amit meghallott az ott tartózkodó Németh Andrásné⁴¹ –, készítik már Horthy bejövetelét. Zászlóznak, de nagyon tévednek, ha azt hiszik, hogy visszajön a régi idő. Másnap a GH⁴² gyűlésén már Medgyesi⁴³ igazgató tudott az én »zászlógyalázó« kijelentésemről. Amikor a városban az ÁVH-sokat leváltották, és az ellenforradalmárok kezében volt a hatalom, Németh András kihívott a lakásból, felháborodva felelősségre vont, hogy mertem a magyar zászlót gyalázni, ezért feljelent, tanúja is van, aki szintén bizonyítja kijelentésemet, és megnevezett 2–3 nevet is, többek közt egy ismeretlen férfiét, akit nem is láttam az udvarban. Majd azt mondotta: »nem gondolja, hogy rendszerváltozás lesz, és akkor maga felelni fog a kijelentéséért?« Amikor azt mondtam, nem félek, mert a párt megvédelmez bennünket, nevetve kiáltotta, hol van a párt, hisz nincs már. Azután felháborodva kiabálta, hogy neki joga van engem felelősségre vonni, mert ha azt láttam volna, amit ő, hogy az ávósok halomra lőtték a népet, és hány súlyos sebesültet kötözött be, akkor felháborodnék. Szidta az ÁVH-sokat. Az egész környéken anyósával együtt elhíresztelte, hogy kommunisták vagyunk, gyalázzuk a felkelőket, és a szovjet katonákat hősöknek nevezzük. Akkoriban okunk volt félni, mert november 4-én sok fegyveres embert láttunk arra elhaladni, és amikor éjszaka el akartunk menni otthonról aludni, Németh András megjelent, hogy édesapám jöjjön le a pincét rendbe hozni segíteni, mert a szovjet csapatok este 10 órára várhatók, »mi ellentámadásba megyünk, nem engedjük be őket a városba, hanem lövünk rájuk, vannak páncéllhárítóink« – mondotta Németh András. Az ellenforradalom alatt állandóan jöttek-mettek különböző emberek, színészekkel jártak össze az előtt is, és a szegedi színház néhány

³⁹ Pagonyi Lajos (1905–1997) hajótulajdonos házáat, hajóit államosították.

⁴⁰ Üstökös u. 1.

⁴¹ Németh Andrásné Pagonyi Éva (1926–1999) magyar–német szakos tanárnő volt.

⁴² Az orvosegyetem gazdasági hivatala.

⁴³ Medgyesi Endre (1901–?) gazdasági hivatali igazgató.

tagjával gyakran együtt volt az ellenforradalom alatt, azok hozzá jártak.⁴⁴ Mintegy propagandaközpont volt azokban a napokban Németh András lakása, klinikai orvosok és színészek meg egyetemi hallgatók jártak hozzá. Mindszenty [!] rádióbeszéde alkalmával, amit saját rádiókon hallgattunk, de a fölöttünk lévő emeleti lakásukból saját rádiójuk bömbölését is hallottuk, amikor Mindszenty a bukott rendszer örököseinek felelősségre vonásáról beszélt, erős lábdobogást hallottunk, majd leszakadt a mennyezet, meg is repedezett néhány helyen. Németh András a klinikán is nyíltan kifejezést adott rendszerellenes véleményének. Szilárd Jánosné, I. sebészeti klinikai orvosnő maga hallotta, amint Németh András, amikor beteget hoztak, és hívták a beteghez, azt felelte, hogy most őt nem érdeklí más, forradalom van. November 4-e után is állandóan sokan jártak hozzá, és főként este, sokszor csak a kijárási idő⁴⁵ után mentek el hajnalban. Németh András tehette valószínűleg meg ellenem feljelentését az egyetemi forradalmi bizottságnál. Thuránszky Károly⁴⁶ forradalmi bizottsági tag november 4-e után elmondotta nekem, hogy a forr. bizottság többször elővette ügyemet, vagyis egy feljelentés alapján tárgyalta, amelyben az volt, hogy zászlógyalázó kijelentést tettem, azonkívül sztálinista vagyok, és az egyetemről el kell távolítani. A feljelentés íróját nem volt hajlandó megnevezni. Miután zászlót csak Némethék előtt »gyaláztam«, a feljelentést csakis ő adhatta be a forradalmi bizottsághoz.”

A vádaskodás nyilvánvaló képtelenségei is jellemzik a kort és a kor embereit. Nem tudjuk, ennek a vallomásnak volt-e szerepe az egyetemi fegyelmi bizottság döntésében, amelyet július 30-án a távol levő dékán helyett Dirner Zoltán (1903–1988) dékánhelyettes írt alá: „szóbeli feddés büntetéssel büntetem”.

A következményeket már ismerjük. Németh András egyetemi pályáját, akár Varga Tiborét, derékba törték.

Waltner Károly sorsa

A szegedi gyermekklinika élére 1946-ban kinevezett, közismerten vallásos meggyőződésű orvosprofesszor már 1949-ben az Államvédelmi Hatóság szegedi VI. részlegének különleges figyelmét hívta ki. Augusztus 4-én a névtelen szerzőjű 17 644/1949. ÁVH. sz. jelentésük a professzor rövid, eléggé pontatlan életrajza után fölírta neki, hogy bár pártbizalmija többször föl szólította a politikai tevékenységre, a professzor szavazni sem ment el, sőt „nyíltan kijelentette, hogy őt nem lehet kényszeríteni, hogy szavazzon, és ő mindenkor vállalja a felelősséget”. „Mindszenty letartóztatásával kapcsolatban, amikor az orvosi kar nyilatkozatot írt alá, dr. Waltner felállt, és nyíltan kijelentette, hogy ő nem ír alá, mert ő nem bírja ezt a diktatúrát, illetve nem ért vele egyet. Dr. Waltner Károly úgy nyilatkozik, hogy ő elismeri a demokrácia minden vívmányát, de őt arra kényszeríteni nem lehet, hogy

⁴⁴ Németh Péter Kibédi Ervinre (1924–1997), Kovács Gyulára (1914–1997), Kovács Jánosra (1927–1992) és Tőkés Annára (1903–1966) emlékszik.

⁴⁵ Értsd: tilalom.

⁴⁶ Thuránszky Károly (1927–1981) a gyógyszerintézet tanársegédje, 1963-tól docense. Tagja volt az orvosegyetem forradalmi bizottságának. (Bálint László: 1956, 168.). Minker Emil jegyzete: „Csak Jancsó Miklós személyes és erélyes közbelépése miatt maradhatott helyén. [...] Végtelenül tehetséges ember volt!” Gaizer Ferenc szerint az illetékesek a forradalom alatti tevékenysége miatt nem járultak hozzá kandidátusi fokozatának megszerzéséhez. 1968-ban az Országos Munkaegészségügyi Központba távozott.

mit csináljon, ő mindenkinek a meggyőződését tiszteletben tartja, de viszont őt sem kényszerítheti senki, és hagyják, hogy az ő meggyőződését szabadon nyilvánítsa.”

Környezetét is leírta a jelentés. „Dr. Waltner Károly felesége⁴⁷ szintén orvos, és a klinikán szokott segédkezni, amiért ő azonban fizetést nem kap. Nevezettnek egy fia van, aki a VII. gimnáziumot járta ki, és jelenleg itt él szüleivel Szegeden.⁴⁸ Dr. Waltnerék háztartást nem vezetnek, hanem a klinikán étkeznek.” A jelentés beszámol arról, hogy Waltnerék budapesti (Verpeléti u. 12.) lakásukból Szegeden a Hajnóczy u. 15. sz. alatt háromszobás, „nagyon kényelmesen” berendezett lakásba költöztek. Továbbá: a professzornak Hódmezővásárhely határában 40 hold földje van, amelyet kishaszonbérletű művelnek. Nem tudja letagadni a célszemély érdemeit: „Dr. Waltner Károly politikával nem foglalkozik, annál inkább a szakmai vonalon képzi magát, és így orvostovábbképző tanfolyamokat szokott vezetni, illetve azon előadást tart.” A professzor szerénységét viszont igyekszik félremagyarázni:

„Dr. Waltner Károly jelenlegi illetménye 2000 forint, de ezt úgy tünteti fel kifelé, mint aki a legnagyobb nélkülözésben él. Pl. nagyon egyszerű, kopott ruhában, cipőben jár, ezzel akarja kimutatni, hogy fizetéséből nem telik, és az ő népszerűségét akarja ezzel jellemezni. Nevezett nagy gondot fordít, hogy klinikája épülete szépen legyen dekorálva, hogy jó benyomást keltsen. A klinika alkalmazottaival szemben nyugodt, komoly magatartást tanúsít, ügyeikben megértően, igazságosan intézkedik. Betegeivel szemben igen gondos és barátságos, [a] gyerekek szüleivel szemben előzékeny, azok bizalmát hamar megnyeri.

Dr. Waltner baráti köre: dr. Mógán⁴⁹ tisztifőorvos és dr. Falta⁵⁰ nőgyógyász, Szeged, Bocskay u. lakos. Nevezett baráti viszonyt nem tart fenn másokkal, nem volt eset, hogy lakásán valakit is fogadott volna, vagy a fenti két személyen kívül valakinek lakásán összejöttek volna.

Dr. Waltner Károly az orvosi karban tiszteletben tartott személy, akinek tudása messze felülmúlja a többiekét. Nagyon szerény, mindenkivel jó indulatú, káros szenvedélyei nincsenek.

Dr. Waltner Károly ellen eljárás folyamatba[n] nincs, nyilvántartásunkban nem szerepel.”

⁴⁷ Waltner Károlyné Mógán Klára (1900–1987) Kolozsvárról került Szegedre, és 1927-ben avatták orvosdoktorrá. A szeged-felsővárosi templomban 1928. április 26-án Waltner Károly bátyja, dr. Waltner József (1892–1984) Csanád egyházmegyei áldozópap adta őket össze. Waltner József Temesvárt végzett teológiát, 1915-ben Glattfelder Gyula szentelte föl. A szegedi, majd a budapesti tanítóképzőben tanított matematikát és fizikát. Utána az egyházmegye székhelyén, Temesvárott lett püspöki titkár, irodaigazgató, pápai kamarás; 1937-ben kanonok, utána nagyprépost. A kommunista diktatúra alatt 12 évet ült börtönben. Szabadulása után többször meglátogatták egymást testvérével. A temesvári domban nyugszik. Hencz: i. m. 13–14.

⁴⁸ Ifj. Waltner Károly (1931–1960) 1955-ben szerzett orvosi diplomát, és az I. sz. belgyógyászati klinikán kezdett dolgozni. Autóbuszalesetben hunyt el. Az életbiztosításából kapott százezer forintot édesapja az Agyagos utcai Egészségügyi Gyermekotthonnak adta.

⁴⁹ Mógán Béla városi tisztii főorvos Waltner professzor sógora volt.

⁵⁰ Falta Béla (1889–?) a Bocskay u. 9. sz. alatt lakott.

1956 végétől azonban bőségesen szerepelt az akkor már Politikai Nyomozó Osztálynak nevezett rendőri szerv nyilvántartásában.

„Barna Jenő” jelentése

Keltezés nélkül, 1956 végén vagy 1957 elején Barna Jenő fedőnevű besúgó számolt be először Waltner professzor forradalom alatti tevékenységéről.

„1956. október 23-án reggel a vonattal bementem az egyetemre. Az egyetemen a Gyermekklinikán gyűlés volt, ahol Waltner Károly prof. szónokolt nagy nemzeti összefogásról. Ezután belgyógyászati óra volt, az utcán azonban nagy tömeg gyülekezett, és Veres József⁵¹ IV. éves hallgató hangoskodott, majd elindultak az Ady térre, ahol követelték a káderlapok szétoztását: Szlamka Klára,⁵² Hathégen Erzsébet hangját hallottam. Baróti Dezső autóval érkezett, és a gyülekezési tilalomra való tekintettel feloszlatta a tömeget, és megígérte a káderlapok szétoztását.

Másnap, 24-én, ismét gyermekóra volt, itt Waltner prof. fekete szallagot [így!] tűzött a mellére, és a pesti hősokról beszélt, továbbá a kormányról kijelentette, hogy aki idegen fegyverekre támaszkodik, az nem barátja a népnek. Utánna [!] azt mondta, menjünk el a többi professzorhoz is, és jelentsük be, hogy míg az »oroszok itt vannak, nem járunk órára«.

Ekkor a belklinikára mentünk, Grynæus Tamás⁵³, Nocsovcics Jenő⁵⁴, Mészáros Klára és Lázár György⁵⁵ mint MEFESZ-vezetők vezetése alatt. Itt Hetényi professzor a hallgatótársakat a nyugodt magatartásra és a békés tanulásra szólította fel. Kelemen adjunktus viszont lázította a tömeget, követelte a szovjet hadsereg kivonását, és kijelentette, hogy Hetényi prof. jelentse be a kormánynak, hogy »az összes orvos lemond az állásáról

⁵¹ Veres József a MEFESZ orvoskari szervezetének egyik szervezője, a forradalom alatt nemzetőr, az egyetemi zászlóalj tagja. (Bálint László: Ki kicsoda, 111.)

⁵² Szlamka Klára (*1933).

⁵³ Grynæus Tamás (*1931) 1956-ban ötödéves orvostanhallgató volt. A MEFESZ szegedi intézőbizottságának, majd a Szegedi Orvostudományi Egyetem Forradalmi Bizottságának tagjává választották. Három év és két hónapi börtönre ítélték, és kizárták az ország felsőoktatási intézményeiből. Börtönemlékeit 674–960 címmel írta meg (Hitel, 2000. 10–12. sz.). Tanulmányait csak nyolc év múlva folytathatta. 1998-ban a budapesti Szent János kórház neuropszichiátriai osztályáról főorvosként vonult nyugállományba. 1988-ban a néprajz kandidátusa, a szegedi egyetem meghívott előadója lett. 2006-ban az egyetemtől docensi címet kapott.

⁵⁴ Nitsovcics Jenő: a MEFESZ orvoskari elnökségének és az orvosegyetemi forradalmi bizottságnak tagja. (Bálint László: i. m. 78.)

⁵⁵ Lázár György (*1934) professor emeritus, 1958-ban szerzett orvosi diplomát, 1964-ben szakorvosi képesítést, 1970-ben kandidátusi, 1975-ben akadémiai doktori fokozatot. Egyetemi tanári kinevezést 1977-ben. 1999-ben Szent-Györgyi Albert-díjjal tüntették ki. 2004-ben vonult nyugállományba. A forradalomban vállalt szerepéről több interjúban nyilatkozott (Pusztakeresztúri József: Tűszként a Csillagban. Selye Jánossal dolgozott. Reggeli Délvilág, 1994. okt. 22. – Sulyok Erzsébet: Egy verselő szegedi diák a forradalomban. Délmagyarország, 1996. okt. 22. = Szabadságharcunk a bolsevizmus ellen. Millenniumi számadás. Szerk. Fejér Dénes–Vasvári Vilmos. Bp., 2002. 2. k. 887–889. – Szabó C. Szilárd: Küzdelemről és stresszről. A Szent-Györgyi-díjas professzorral. Délmagyarország, 1999. jan. 28.) A forradalom alatt és után írt verseit a Szegedi Szép Szó 2002. áprilisi száma közölte.

a legkisebb agresszivitás [!] esetén«. Ezután Hámori Ferenc, Szabó István, Kovács István felállt, és elmondták az előző esti tüntetések történetét. Hetényi prof. azt mondta, hogy tanácsülést fog összehívni, és ott megtárgyalják a további teendőket. A tanácsülés után az aulában gyülekezünk. A gyűlést, ill. a gyülekezést Grynæus és Nicsovicz irányították. A tanácsülés után Korpássy dékán felkérte a jogi kar egyik professzorát, hogy ismertesse a jelenleg fennálló kormányrendeletet és azok [!] be nem tartásának következményeit. Ezután a dékán ismertette az ÁVH parancsnokság kérését a rend és a fegyelem betartására.

Ezek után én Szegeden nem voltam, csupán hallottam, hogy minden reggel a Gyermekklinika előtt gyülekeztek az V. évesek, és Waltner prof. különböző utasításokat adott; keressék fel a pártházat, és foglalják le lakásnak, vizsgálják felül az orvosok múltját, reformálják [meg] az egyetemi rendszert, ezenkívül adott 1000 ft-ot a vezetők segítésére.

Az egyetem megkezdése után egy darabig néma csend volt, majd az új Mefeszbe való belépéskor olyan hangok hallatszottak, hogy úgy is muszáj, viszont megéri, mert Nemzetközi Diákigazolvánnyal 33%-os utazási kedvezményt kapnak.

Most a Mefesz felbomlása idején hallottam: (Szőke Sándor,⁵⁶ Koncz József, Deák László⁵⁷) ezt megúsztuk, mert már minket nem tudnak beléptetni.”

Környezettanulmány

Sípos Imre saját kezű aláírása alatt gépelve Fillári Jenő rendőr hadnagy neve olvasható annak a négy sűrűn gépelt lapból álló jelentésnek a végén, amelynek *Waltner Károly környezettanulmánya* a címe, és 1957. április 24-én kelt. Bár szokás szerint ez is azzal kezdődik, hogy *Szigorúan titkos!* – a végén felsorolja forrásait: „Adatszolgáltatóim voltak: dr. Bartók Istvánné MSZMP-tag, szegedi gyermekklinikai orvos, Vásárhelyi Miklósné pártönkívüli, házfelügyelő, Szeged, Hajnóczy [!] u. 15. sz. a. lakos, Dr. Szilárd János MSZMP-tag, [a] szegedi idegklinikai orvosa, Tanács János MSZMP-tag, [a] szegedi orvostud. Egyetem könyvtárosa.”⁵⁸

A szokványos életrajzi bevezető meglehetősen pontatlan: Waltner Károly Rockefeller-ösztöndíjas évét (1925/26) úgy értelmezték, hogy az 1930-as években „Amerikába vándorolt”, s kb. 1940-ig ott működött... Arról tudtak, hogy hívták Nyugatra, de ő nem ment, „Magyarországon akar élni”. Ez még 1928-ban volt: a clevelandi egyetem ajánlott föl neki professzori állást; rendőreink ezt 1946-ra tették. Havi fizetését ekkor már 4000 Ft-ra takarították.

Nevesítve és datálva van a Szabad Néppel kapcsolatos, anekdotába illő, hírhedt ki-jelentése is. „1947-ben a pártsajtó agitáció alkalmával Molnár Jánosnak (Szeged, orvos-tud. egy. GH. vezetője, aki ebben az időben szakszervezeti elnök volt az egyetemen) olyan

⁵⁶ Szőke Sándor (*1937) tanárképző főiskolai hallgató, a MEFESZ okt. 18-i főiskolai nagygyűlésének elnökségi tagja (Bálint László: *Ki kicsoda*, 102). Ő mondta a vitaindító beszédet (Bálint: 1956, 60).

⁵⁷ Deák László orvostanhallgató, az orvoskari MEFESZ elnökségének és a nemzetőrség egyetemi zászlóaljának tagja (Bálint László: *Ki kicsoda*, 27).

⁵⁸ Nyilván amíg a forradalomban megszüntetett személyzeti osztályokat vissza nem állították, Tanács elvtársat átmenetileg az orvosegyetemi könyvtár státusába nevezték ki.

kijelentést tett, hogy »megveszem az újságot, de azt ne kívánják tőlem, hogy el is olvassam!«

„Nevezett azokkal a személyekkel, akikről tudja, hogy párttagok, távol tartja magát, ill. háttérbe szorítja őket. Pl. Kakuszi István, aki pártonkívüli, a gyermekklinika portása, kb. 1 év óta hasonló nézeteket vall igazgatójával kapcsolatosan. Az ő fizetése 700 forint. Míg Kopasz István MDP-tag, jelenleg MSZMP-tag, aki 4 év óta van a klinikán szintén mint portás, de nem az igazgatója véleményét val[í]ja, fizetése csak 650 forint.

Nem tudni, kiknek a jelentéséből származnak a forradalmi napok eseményeinek részben már ismert, részben új beszámolóit. „1956. október 25–26-án a gyermekklinika tantermében összehívtak egy értekezletet, amely az orvosokból és a személyzetből tevődött össze. Ezen az értekezleten [a] nevezett kijelentette, hogy ha van valakinek valami problémája, vagyis kifogása az egyetemen működő pártszervezet vezetőségével szemben, azt mondják el, mert most már azokat le lehet váltani. Ezen a gyűlésen olyan követelések hallatszottak a jelenlévőktől, hogy adják ki a káderlapokat. Erre a kérdésre [a] nevezett azt a választ adta, hogy nem szabad heveskedni, mi tanuljunk a kommunistáktól, mert azok apránként rakták a terhet a nyakunkba, nehogy elhamarkodjuk a dolgot, és holnap megbánjuk, mit cselekedtünk.

Nevezett az ellenforradalom idején kb. 30.000 forintot osztott szét a dolgozóknak vásárlás céljából. Ez a pénzösszeg adatszolgáltatóim tudomása szerint saját pénzéből lett szétosztva. A pénz kiosztása után azt mondta, ráérnek apránként visszafizetni. Az ellenforradalom idején megalakult tanács, melynek vezetője tbn.⁵⁹ volt, és szellemi irányítója szintén. Első feladatnak tekintette, hogy a kommunistákat kirakják az egyetemről. Pél-[d]aul] a tanács megalakulása után az első gyűlésről kizárták dr. Szilárd János[t, a] volt egyetemi pártbizottság titkárát. Ezzel egy időben megszüntették a személyzeti osztályt. A dékáni adminisztrátort és a tanulmányi osztályon belül működő káderosztályt. Ebben az időben azonnal felmondtak Tanács János egyetem[i] személyzeti osztályvezetőnek, dr. Nagy Endrénének, aki személyzeti főelőadó volt, továbbá Csejtei Dezsőné személyzeti titkárnőnek, dr. Bartók Istvánné dékáni adminisztrátornak és Tóth Ernőné[nek, a] tanulmányi osztály káderessének [!]. A fentebb felsorolt elvtársak MDP-tagok voltak, jelenleg dr. Nagy Endréné kivételével MSZMP-tagok. Dr. Bartók Istvánné adatszolgáltató elmondotta, hogy [a] nevezett az egyetemen belül volt béketanácselnök, és amikor felkérték, hogy tartson naggyűlést [így!], akkor észre lehetett venni [a] nevezetten, hogy a gyűlést kényszerből tartotta meg.

Az ellenforradalom idején Gács Györgyné dr. Kocziha Ilona MDP-tag, jelenleg MSZMP-tag, aki a gyermekklinikán van alkalmazva, köszönt [a] nevezettnek, azonban az még csak [a] köszönését sem fogadta el, és egyáltalán nem beszélt vele. Áthelyezte más munkakörbe. Ellenséges magatartását bizonyítja még dr. Török János, akit 1952-ben az MDP-ből kizártak, azért mert apja jobboldali szoc. dem. vezető volt. Dr. Molnár Lajos MDP-tag volt az ellenforradalomig. Mivel Molnár és Török nem léptek be az MSZMP-be, így [a] nevezett személyeknek felemelte a gyógyítási pótdíjukat 120 forintra.

Várhelyiné nevű adatszolgáltatóm elmondotta, hogy [a] nevezett bicsérdista⁶⁰, húst nem esznek. Az ellenforradalom előtt loyális volt, kb. 1955-ig, később a passzív ellenállók

⁵⁹ A tárgyban nevezett, tehát Waltner professzor.

⁶⁰ A vegetáriánus mozgalom hazai úttörőjéről, Bicsérdy Béla (1872–1957) adótisztról kapta nevét.

közé tartozott. 1957. március 15-én nem engedte kirakni a vörös zászlót, a piros-fehér-zöld zászlót is csak délelőtt tették ki, a délutáni órákban szólt a hozzá beosztott embereknek, hogy vegyék le a nemzeti színű zászlót, eleget volt kint.

Kb. 1953-ban, amikor az amerikai Kommunista Párt betiltása volt,⁶¹ akkor az egyetemi újság szerkesztősége felkérte, hogy írjon egy cikket, vagyis egy nyilatkozatot, amire Waltner azt a választ adta, hogy ez Amerika belügye, ebbe ő nem avatkozik bele. De egyetértett, amit ki is hangsúlyozott. Azt mondta: ő egyetért az amerikai kormányral. Olyan pártot, mint a kommunista párt, amely a fennálló rendszert erőszakkal akarja megdönteni, meg kell szüntetni.

A gyermekklinika laboratóriumában volt egy Kovács József nevű személy, aki felelőségre vonta Kopasz István MSZMP-tagot, hogy miért tett jelentést a pártnak. Az ellenforradalom idején Kovács egyébként meg akarta félemlíteni Kopasz[t, a] gyermekklinika portását, mivel olyan kijelentéseket tett, hogy ő egy pár kommunistát felakaszt.

Kovácsot a közelmúltban bocsátották el a gyermekklinikáról, az elbocsátásakor megkérdezte a bizottságot, mely őt felülvizsgálta, hogy miért őt bocsájtják [!] el, miért nem a professzorát, aki őt utasította és félrevezette. Amikor [a] nevezett [professzor] tudomást szerzett arról, hogy Kovácsot elbocsájtják, akkor aláírásgyűjtést szervezett a klinikán belül, hogy ne bocsájtás el Kovácsot.⁶²

1956. november 1-[j]én Waltner a szegedi orvostud. Egyetem dékáni hivatal[a] előtt találkozott Tanács János volt személyzeti vezetővel. Waltner megkérdezte Tanács elvtárstól, hogy mi bűne van, és miért nem megy el valahová.⁶³ Dr. Bartóknét az ellenforradalom fegyveres leverése után sem akarta a klinikán elhelyezni, pedig dr. Bartókné jó gyermekorvos. Majd a dékán utasította [a] nevezettet, hogy vegye vissza Bartóknét.

Waltner 1956. okt. 29–30-án⁶⁴ választották meg az orvostud. Egy. I. számú sebészeti klinika tantermében [a] forradalmi tanács elnökévé. 1956. okt. 29-én a gyermekklinikán az V. éves orvostanhallgatóknak olyan kijelentést tett, hogy menjenek a honvédséghez, ott is vannak becsületes emberek, és azok segítenek fegyvert szerezni. A forradalmi tanács szellemi irányítója volt, amit bizonyít az ő általuk felvett jegyzőkönyv, amit a KT-hoz⁶⁵ csatoltak.”

A következőkben a környezettanulmány írója Waltner Károly házasságáról és feleségéről közöl – részben helyes, részben pontatlan – adatokat. Ő is orvos, írta, de földbirtokos családból származik: apjának kb. 100 holdja volt. (Nem világos, hogy ez összefüggött-e a Waltnernek tulajdonított 40 holddal.) Waltnernéről is megállapítja: „Klerikális befolyás alatt áll. Mielőtt munkahelyére menne, minden esetben bemeleg a templomba.” Testvére

⁶¹ Az Amerikai Egyesült Államok Kommunista Pártja ellen 1954-ben hoztak törvényt.

⁶² Beck Mihályné szerint takarító, mosogató volt. Nem tud az említett aláírásgyűjtésről, sőt teljesen valószínűtlennek tartja.

⁶³ Erről maga Tanács János 1957. júl. 9-én a rendőrségen Sípos Imrének tett vallomásaiban ezeket mondta: „Nevezett személy 1956. nov. 1-[j]én az egyetem központi épületében bizalmasan fordult hozzám (ugyanis én a fizetésemért voltam a dékáni hivatalban) arra akart engem rábírní, hogy ha valami bűnöm van, akkor menjek el valahova, bújdossak el az országból, majd a családomról ő fog gondoskodni.”

⁶⁴ Helyesen: 31-én. L. Bálint László: 1956, 168.

⁶⁵ A szegedi Forradalmi Katonatanácsra vonatkozó rendőrségi iratokhoz. Eddig nem került elő.

Mogán Béla⁶⁶ szegedi tisztifőorvos. Lánytestvére, akit mint osztályidegent nem vettek föl az egyetemre, a konzervgyárban dolgozott; férje vasúti mérnök volt. 1931-ben született fiukról, ifj. Waltner Károlyról elmondja, hogy az I. sz. belklinikán osztályos orvos, 1948-tól az egyetemi DISZ-nek, a kommunista irányítású Demokratikus Ifjúsági Szövetségnek tagja, „azonban annak gyűlésén csak ritkán vett részt, azonban [!] az ott elhangzottakhoz nem szólt hozzá. Pártunk politikájával szemben loyális. Az ellenforradalom idején tevékenységet nem fejtett ki. Nőtlen, templomba eljár, szabad idejében otthon tartózkodik. Zárkózott természetű.”

Waltnerrel még elmondja, hogy munkáscsaládból származott, hárman vannak testvérek. Testvérei Romániában élnek. Elnagyoltan csak annyit tud a bátyjáról, hogy katolikus pap, s másik testvére kapcsán meg annyit, hogy 1956 nyarán Waltner és felesége meglátogatta őt Romániában.⁶⁷

„Baráti köre – folytatja a „környezettanulmány” – hozzá hasonló személyekből tevődik össze. Páldy László pk⁶⁸, [a] gyermekklinika adjunktusa, szegedi lakos. Dr. Hetényi Géza⁶⁹ tanár, aki szintén a forradalmi tanácsnak tagja volt, dr. Hamvas Endre⁷⁰ szegedi püspök, akikkel egymást lakásukon is felkeresik. Baráti köréhez tartozik még dr. Batizfalvy János⁷¹ egy. tanár, szegedi lakos.”

Tanulságos, hogy *Jelleme* alcím alatt a következőkben összegzi tanulmányozásának végeredményét: „Értelmes, jó megjelenésű, káros szenvedélye nincs, büntetve nem volt. Jelenleg sem áll eljárás alatt. Szabad idejében templomba jár, és folyóiratokat olvas. Az egész családot bigott vallásosság jellemzi.”

Soós Gyula ügynök jelentése

Sípos főhadnagy 1957. május 10-én beszélt az ismeretlen, de minden bizonnyal a gyermekklinikán dolgozó besúgóval. „Soós Gyula” szemmel láthatóan óvakodott attól, hogy rosszakat mondjon főnökéről. Sípos főhadnagy őt tolmácsolva 12-i jelentésében ezeket írta:

„Waltner Károly dr. egyetemi tanár korábban valóban nem vett részt a politikai életben. Idejét szinte teljesen tudományos és gyógyító munkájára fordította. Számos kormány- és tudományos elismerést vívott ki, pl. 1955-ben »a szocialista munkáért« érdeméremmel tüntették ki.

Munkatársai olyannak ismerik, mint aki felül tudott emelkedni kicsinyes szempontokon. Klinikáját nagy szigorral vezeti. Októbertől novemberre forduló napokban is igyeke-

⁶⁶ Mogán Béla (1885–1977) már 1926-ban kerületi tisztiorvos volt (Szeged. Szerk. Kiss Ferenc, Sz. Szigethy Vilmos, Tonelli Sándor. Bp., 1927. 145).

⁶⁷ Waltner Károly húgáról, Erzsébetről keveset tudunk. Vö. Hencz: i. m. 13–14.

⁶⁸ Pártonkívvüli. Páldy László (1912–1987) röntgenológus, a gyermekklinika röntgenrészlegének vezetője.

⁶⁹ Hetényi Géza (1894–1959) egyetemi tanár, akadémikus, 1947-től volt az I. sz. belklinikai igazgatója. 1956. okt. 31-én a Szegedi Orvostudományi Egyetem Forradalmi Bizottságának elnökhelyettesévé, tehát Waltner professzor helyettesévé választották.

⁷⁰ Hamvas Endre (1890–1968) 1944-ben lett csanádi püspök. Emlékezetessé vált a zsidókérdésben következetesen humanista magatartása. Kalocsai érseki székét már nem tudta elfoglalni.

⁷¹ Batizfalvy János (1895–1960) egyetemi tanár, 1940–1959 közt a nőgyógyászati és szülészeti klinika igazgatója. A Délvidéki Szemle (1942–44) kezdeményezője, kiadója.

zett az eseményektől távol maradni. Csak akkor mutatott bizonyos aktivitást, amikor megválasztották az orvosi egyetemi forradalmi bizottság elnökének. Intézetében általában a bizottság kollektív működése ismeretes, amennyiben a bizottság két alkalommal állást foglalt a múlt hibái ellen, és csatlakozott egy Budapesten kelt ún. értelmiségi határozathoz.⁷²

Azóta azonban Waltner professzor politikailag passzív. Valószínűnek tartják, hogy a professzort azért választották meg az említett bizottság elnökének, mert higgadtságáról közismert.”

Meglepő, hogy Sípos főhadnagy ezúttal pontosan tolmácsolta besúgójának szavait. De jellemző a „kiértékelése”: „A jelentés Waltnerrel kapcs.[olatban] értékes, azonban az ügynök nagyon humánus, az orvosok tevékenységével kapcsolatban nem kellően őszinte.”

Érdekes az is, milyen föladatot rótt még rá: „Beszélgessen el Benkő Sándorral, és igyekezzen megállapítani annak ellenforradalmi cselekményeit és jelenlegi állásfoglalását.” Benkő Sándor várományosa volt a II. sz. belgyógyászati klinika igazgatói posztjának, de a történetek után ezt nem nyerhette el. Az ügynök következő föladata: „Jellemezze az ellenforradalmi tanács tagjait, és írja le azok tevékenységét.” Ennek következményeiről sem ismerünk adatokat. Végül: „Hangulatjelentés az orvosi felülvizsgálással kapcsolatos megnyilvánulásokról.” A következő találkozót május 24-én az orvosegyetemi könyvtárban rendezte el a rendőrtiszt.

Szabolcsi Gábor gúnyirata

Május 15-én jelent meg a Délmagyarországban Glédics Ábel Kázmér-sorozatának Waltner Károlyról szóló darabja. E mögé az álnév mögé az akkori Szeged kulturális életének legjellegzetesebb, leggátlástalanabb figurája, Szabolcsi Gábor bújt.⁷³

1956-ban lapult. Akkor Szőregen volt a művelődési ház igazgatója. A helyi forradalmi gyűlések rendre a művelődési ház nagytermében zajlottak, de Szabolcsi nem mutatkozott, behúzódtott az irodájába. November 4-e után fokozatosan tért magához. Mikor már látta, hogy „a forradalmi munkás-paraszt kormány” helyzete az oroszok tankjai és a pufajkások gumibotjai nyomán megszilárdult, színt vallott. Jelentkezett a Délmagyarország szerkesztőségében: fölvtették.

Először csak álnéven írogatott. 1956 végén Glédics Ábel aláírással a Szegedi Néplap (ahogy akkor már és még a Délmagyarországot nevezték) hasábjain a forradalom közéleti szereplőinek szatirikus arcképvázlataiból kezdett sorozatot. Honnan vette az álnévét? A *glédics* – Bálint Sándor *Szegedi szótára* szerint – a *glédicsia* (a J. G. Gleditsch német botanikus nevére elnevezett lepényfa) tájunkbeli neve. Az *Új magyar tájszótár* Horgosról, Dorozsmárról és Magyarkanizsárról is ismeri; Szabolcsi nyilván szülővárosából, Makóról. Jellemző másik neve: *tüsökfa*. Bálint Sándor a *glédicstüsökről* közli, hogy a tanyaiak

⁷² A két egyetem tanárai november 3-án táviratban kérték Szent-Györgyi Albert támogatását (Bálint László: 1956, November 193–194.); november 7-én a Kádár-kormánynak ígétek bizonyos föltételekkel támogatást (uo. 233–234). 16-án pedig aggodalmuknak kifejezést adó, öt pontba foglalt nyilatkozatot adtak ki. (Hasonmás.)

⁷³ Arcképet *Mindenkor csak feléd nézek, Szeged* (Szeged, 2001.) című könyvben (311–337) rajzoltam meg. Azóta került kezembe, szintén az állambiztonsági levéltár anyagából, a róla szóló, később idézendő ügynöki jelentés.

fogpiszkálónak használják. Olyan erős tehát. Aki vele szúr, sebet ejt. Glédics Ábel tuskéi a lelkeken ejtettek sebeket. Az *Ábellal* talán Tamási Áron Ábelának furfangos, csipkelődő beszédmódjára akart utalni.

Csak második cikkének végén próbált átlátszóan magyarázkodni: Kázmérja – úgy-mond – nem egy-egy személy, hanem típus; története „Minden Kázmérról” szól. „Semmilyen más Kázmér ne vegye tehát magára, nehogy ki kelljen jelentenem, hogy a Kázmér velem nem azonos.” Mindennek éppen az ellenkezője igaz: egy-egy Kázmér-cikke néven nevezhető személyiségről, zömmel egyetemi professzorról szól.

Igaz, első három cikkének modelljét én sem tudom azonosítani. Az első *Kázmér, a makacs lelkű* címmel 1956. december 31-én jelent meg. Kétségtelenül ez is meghatározott személyről szól, hiszen olyanokat árul el róla, hogy „egy egész város tanárainak oktatta hétről hétre a marxizmus filozófiáját”, meg hogy 1944 nyarán egy tanítványának (talán éppen neki, Szabolcsi Gábornak?) a versét kitiltotta a helyi irodalomból „mint a helyi ügyesség mellé beosztott tartalékos századosi rangban levő katonai cenzor”. Ahogy a forradalom napjaiban többen, ez a Kázmér is nyilvánosan széttépte és megtaposta párttagsági könyvét...

Második cikkének (jan. 6.) Szabolcsi *Kázmér és az elhajlások* címet adta. Ennek modelljét sem ismerem föl, annál kevésbé, mivel csupa általánosságokról szól. Arról, hogy ez a Kázmér valamely értekezleten följobbvalójának éberségét dicsérve próbálta meg korábbi elhajlásait feledtetve ellenállását bizonygatni. Mégis pórul járt, mert az agyondicsért följobbvaló elhárította a hízelgést, sőt személyi kultuszban marasztalta el Kázmért.

A harmadik Kázmér-cikk (jan. 27.) céltáblája (*Kázmér, a „proletkultos”*) szintén külső-belső jegyekkel szabatosan ábrázolt közszereplő lehetett, „álta alatt az annyira jellemző ékes szakállzattal”; akire hat hónapos tanfolyam után „a nép művelődésének, kultúrájának nagy fellendítése” várt. Olyat is tudott róla, hogy a második világháborúban „mint korengedéllyel a keleti frontra ment hősi harcos” „messze földről hazatérve katonaruhában” nekilátott „nem ellenállva ellenállni”. Zavar a következő ismertetőjegy: „Kázmér a város egyetlen kulturális intézményében kötött ki.” Ez elvben a Somogyi-könyvtár lett volna, de ennek ekkori munkatársai közt nem ismertem olyat, akire a jellemzés többi része illett volna. Kivált nem olyat, aki néhány hónap után már „a kollektíva vezetője volt”.

A február 10-i *Kázmér, a néptribún* félreérthetetlenül Baróti Dezső rektor gúnyrajza. Szabolcsinak nagy sérelme volt, hogy Baróti nem vette magához tanszékére. Pózólok, a tömeg előtt tetszelgő, a népszerűségtől megrészegetett fecsegőnek állította be, aki a tömegmozgalom élén lázban égve képtelen a mondókáját abbahagyni. „Elragadtatva ingatta jobbra-balra (ezúttal többnyire jobbra) habsburgi metszésű, arisztokratikus fejét...” Tagadhatatlan, hogy Szabolcsi jó megfigyelő és jó stilszta volt: Barótinak valóban jellemző mozdulatát örökítette meg. Később azt is találóan rögzítette, hogy Baróti megfogalmazásaiban rendkívül óvatos volt. Tudott az október 26-i fölvonulásban játszott szerepéről is: „Tömegfelvonulások élén lobogtatta fakó sörényét Kázmér – s csak az utóbbi hetekben kezdi mondogatni, hogy akkoriban – a karhatalmat védte a tömegetől.” Utalt a marxista tanszékek bezárására is: „Leghősibb cselekedete mégis az volt, amikor merészen, határozottan, a végső konzekvenciákat is levonva – mint Legfőbb Vezető – bezáratta intézményében a korábban általa is vallott Világnézet helyiségét, és feloszlatta a Világnézeti Osztályokat, nehogy az Intézményt kompromittálják pusztá létükkel is a Nemzeti Forradalom

győzelmes menete közben, s a tömegeket az Intézmény elleni bizalmatlanságra hangolják.” Azt is fölírta Barótinak, hogy fölszólította a megszüntetett tanszékek elbocsátott dogozóit, ne vigyenek haza semmit szobáikból: „(a lopás szót tapintatosan kerülte), mert az Intézménynek rossz tapasztalatai vannak ezen a téren”.

Szabolcsi arról is értesült, hogy Baróti már várta a letartóztatását. „Szertehinti az intézményben, hogy hamarosan méltatlan bosszú áldozata lesz!” Barótit április 26-án letartóztatták.

Szabolcsi Gábor változatlan egyetemi becsvágyát tükrözi, hogy a Kázmér-cikkek közben írott riportjában is egy egyetemen rendezett vitáról tudósított. Szolgálatot akart tenni az egyetem párttagjainak, pártbizottságának, hogy fölfigyeljenek rá, s végre megnyissák előtte az utat Baróti tanszékére. A Szegedi Néplap február 26-i számában *Beszélgetés az egyetemen* címmel, Sz. G. betűjegyekkel írt cikkében föltette a kérdést: „Mi van a magyar ifjúsággal, mi van a szegedi egyetemek ifjúságával?” Válaszolt is: „Hamis illúziók ölik évek óta ezt az ifjúságot...” „A MEFESZ hőseinek sikerült néhány nap alatt az, ami *Horthyék-nak* negyed századon át nem sikerült. A világ egyik legnagyobb forradalmár költőjét sikerült egy tartalmában haladásellenes irányú mozgalom zászlajává hamisítani.” Már mint Petőfit, akinek *Nemzeti dala* a forradalom alatt az ifjúság mindennap szavalt költeménye volt. A jelen nehézségein, úgymond Szabolcsi, csak az egyetem kommunistái lehetnek úrrá. „Helyzetük nehéz, de napról napra javult. Októberben még sikerült a rektori vezetésnek számos kommunista oktatót elküldeni az egyetemről, ma ezek az elvtársak szívós harc után, de munkahelyükön vannak. Decemberben még teljes volt a zűrzavar, ma már megindult a frontok felszakadása. A párttagok ma még kicsiny, de elszánt és harcos csoportját már a párton kívül is segítik a párttal szimpatizálók, akik a munkáshatalomnak, a szocializmusnak őszinte hívei.”

„A harc hosszú lesz, nehéz és küzdelmes.” S most a párttal való azonosulásának félreérthetetlen jeleként többes szám első személyre váltott át: „De győznünk kell ebben a harcban, mert a szocializmus történelmi igazsága legyőzhetetlen.” A harc a jövőért folyik, s ez a jövő az ifjúságé – mondogatta a közhelyet. „Győznünk kell a visszanyerésükért folyó harcban, mert nem történhet meg még egyszer a tragédia; egy félrevezetett ifjúság saját jövőjét még egyszer ne rohamozza!”

Március 3-án *Gonosz Kázmér a főszertartásmester* címmel a színház főrendezőjéről, Horváth Jenőről (1921–1994) festette föl torzképét. Pár nap múlva őt is letartóztatták: együtt voltam vele a rendőrség alagsori fogdájában. Szabolcsi azzal rágalmazta, hogy a *gonosz* jelzőt a színészek adták főrendezőjüknek. Meglehet, hogy egy sértődött művész alkalmilag mondott ilyet róla, de Horváth Jenő egyéniségének ismeretében ez a minősítés képtelenségnek hat. Róla is azt igyekezett bizonygatni, hogy korábban a hatalom magasra emelte, de mikor a forradalom kitört, ő az igazgatói tiszt várományosának képzelte magát. A színház forradalmi gyűlésén, amint az emelvényre tartott, „egy hang” őt is lehurrogta, de ő megnyerte a csatát: „Finoman elmosolyodott, könnyed mozdulattal zsebébe nyúlt, elővette a Világnézethez való tartozását bizonyító könyvecskéjét. Felmutatta, mint a papok az áldozati kelyhet, és alig látható mozdulattal az emelvény melletti kandalló lángjába dobta. Kezeit finoman összedörzsölte, mint mikor a port rázza le az ujjairól az ember, és megszólalt:

– Így kell ezt csinálni, barátaim!”

Baróti munkatársa, a rektorhelyettes Pólay Elemér⁷⁴ egyértelműen azonosítható Szabolcsinak április 4-én megjelent *Kázmér, a balga kádi* című cikkéből. Olyannyira, hogy ezúttal nevét is fölismerhetővé tette: Ali Kasmer Polajnak nevezte. Az Ali kellett a hangulati mezőbe, Kasmer a típusnév változata, a harmadik nevet nem szükséges magyaráznom. Szabolcsi félreérthetlenné tette, kit tűzött tüskéjére, amikor *A római jogrendszer és a teuton közösségi állam jogalkotása* kitalált című dolgozatára utalt. Gúnyosan, de kétségtelen hitelességgel írta le Pólay fizimiskáját: „gondosan fésült hajának simaságát s arcának mindenki előtt ismeretes bölcs mosolyának harmóniáját...” Szellemi alkatát a Horthy-korszak keresztény-nemzeti eszmevilágával magyarázta, s azzal, hogy hangsúlyozta: a keresztény szót kereszténynek írta, Pólaynak a miskolci felekezeti jogakadémián kifejtett korábbi működéseire utalt. A *tyénizmus* Szabolcsinak későbbi cikkeiben is előjön.

Pólayt is abban marasztalta el, amiben főként Barótit: „Hozzájárult, sőt egyik előmozdítója volt a Világnézet legaktívabb tagjainak a kádiiskolából való eltávolításához s más egyéb dolgokhoz.” Leegyszerűsítve: köpönyegforgatással vádolta.

Jellemző, hogy cikkébe a jogi karnak nemzetközi hírű doyenjét, az idős, sok rendszer-változást megtapasztalt s ezért 1956-ban óvatos Buza Lászlót is belekeverte. Az Ali Kasmer Polajnál is bölcsőbb kádi, írta, „a távoli országok minden kádijai által is tisztelt Ibn Budza” így oktatta fiatal kollégáját: „Nem az az igazán bölcs férfiú, aki mindenhez csatlakozik, hanem aki tudja, hogy mikor mitől kell magát távol tartania.” El tudom képzelni, hogy Buza László valóban mondta ezt 1956 októberében.

Április 21-én *Kétszeres él-Kázmér fondorlatai* címmel Szabolcsi panoptikumában Fodor Gábor⁷⁵ került terítékre. A kétszeres (1950, 1954) Kossuth-díjas kémikussal Szabolcsi már 1954 előtt készíthetett interjút, mert utalt korábbi látogatására egyetemi dolgozószobájában. Föltűnt neki, hogy a falakat mennyezetig oklevelek, elismerő levelek borították, a hímzett terítőjű asztalon bőrkötésű fényképalbumok heverték, tele „az Elme testben érzékelhető valójának” képeivel. A terjedelmes cikkek jó része azt variálta, hogy Fodor Gábor személyi kultuszt teremtett magának, és „hírszerző szolgálatot” épített ki beosztottjairól, egyetemi, sőt városi közszereplőkről. Learatta a dicsőség minden formáját, kitüntetések kapott, külföldi utazásokat. Egy találmányáért, amely hasznavehetetlennek bizonyult, tízezreket vett föl. Közös kutatómunkában társát kisémmizte, így kapta második Kossuth-díját.⁷⁶ Társa disszidált, és külföldön ócsárolja őt. Rektor lett, sőt szeme előtt már a miniszteri bársonyszék is kezdett földelegeni...

⁷⁴ Pólay Elemér (1915–1988) a római jog tanára 1949-ben került a szegedi egyetemre, 1951-ben lett tanszékvezető. 1956-ban kandidátus, 1964-ben akadémiai doktor. Baróttal egyidejűleg, 1955–57-ben volt rektorhelyettes. 1986-ban vonult nyugállományba.

⁷⁵ Fodor Gábor (1915–2000) grazi és pesti tanulmányok után 1937-ben Szegeden végzett. Már hallgatóként a szerves kémiai tanszéken dolgozott. 1945-ben szerzett magántanári képesítést, 1950-ben pedig tanszékvezető egyetemi tanári kinevezést. 1951-től 1954-ig ő volt a Szegedi Tudományegyetem rektora. 1951-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező, 1955-ben rendes tagjává választották. 1957-ben fegyelmi úton őt is eltávolították: a fővárosba ment. 1965-ben elhagyta hazáját; az Egyesült Államokban dolgozott. 1994-ben az egyetem díszdoktora lett.

⁷⁶ Grynæus Tamás jegyzete: „Ha itt a PAS (paraaminoszalicilsav) Tebaminál néven ismert anti-tuberkulotikumról, ipari szintézisének megvalósításáról van szó, akkor ez nem hasznavehetetlen, mert sok éven keresztül sok beteg köszönhette ennek az orvosságnak életét, gyógyulását.”

A cikk kisebbik része, a vége foglalkozik csak Fodor Gábor 1956-i szereplésével. „Kázmér az őt megmentő társadalom ellen fordult.” „Nagy vetélytársával és cinkosával”, Baróti Dezsővel, „odadobta volt világnézeti társait az arénára”; ő mondta be több nyelven a szegedi rádió mikrofonjába az egyetem segélykérő nyilatkozatát, a semlegesség kinyilvánítását. Fölróttá Fodornak, hogy „pillanatnyilag” a Mátrában üdül, és szövögeti újabb terveit.

Fodor Gábor helyzete Szabolcsi följelentéssel fölérő cikke után a szegedi egyetemen megingott. Július 6-ával az MTA Sztereokémiai Kutatócsoportjának igazgatója lett, de évekkel később, 1965-ben ő is külföldre távozott.

Közismert volt városszerte a gyermekklinika igazgatójának, Waltner Károlynak a Rákosi-korszakban sem tagadott vallásossága. Ezt aknáztta ki *Szent Kázmér, az inkvizítor* című gúnyrajzában, amely már a régi címmel megjelent lapban, a Délmagyarország május 15-i számában került nyilvánosság elé. Nem röstellte a közszeretnek örvendő professzor külsejét is szatirikus ábrázolásban mutatni be: „Ösztövé, sovány, sanyargatott testén, mint a középkori szentekén, sűrű ráncokat vetve lobogott a ruha, arcán mélyen áhítatosak kegyessége tündöklött.” Nem tudta, hogy a professzor kóros soványsága első világháborús fogságának, betegségének következménye. Kigúnyolta puritán életvitelét, mértékletes táplálkozását. Fölróttá neki, hogy távol tartotta magát a politikától. Már az ügynöki és rendőri jelentésekben olvastuk néhány jellemző vádját. Joggal tehetjük föl, hogy a rendőrségtől kapta adatait. Így: amikor az amerikai feketék sanyargatásai miatt tiltakozó aláírást gyűjtöttek, „Szent Kázmér” nem írta alá az ívet: „Nem tartom helyesnek, hogy más államok belügyeibe avatkozzunk – mondta. (Nyilván ezúttal éppen a kommunisták megszokott érvelését fordította ellenükre!) Amikor pedig a Szabad Nép előfizetésére agitáltak, őszintén kimondta a véleményét: „Kifizetem a 12 forintot, úgysem olvasom el ezt a sajtót...”

Az eladdig nem politizáló Waltner professzort, úgymond Szabolcsi, az '56 októberi napokban mégis az orvosegyetem forradalmi bizottságának elnökévé választották. „Mindenkinek azt várta tőle, hogy ő, a szelíd humanista, a szenvedélyek lecsillapítására fog törekedni. A passzív és puritán Kázmér azonban úszott a cselekvésben. Túlradó örömmel jelentette ki, hogy nem is hitte, hogy ilyen hamar megvirrad.” Szabolcsi szerint az orvostanhallgatókat tüntetésre tüzelte.⁷⁷ „Politikai tájékozatlansága eltűnt, mintha sose lett volna.” A Nagy Imréhez intézett táviratban „szocialista demokrácia” helyett „tisza demokráciát” követelt. Csatlakozott az ENSZ beavatkozását kérőkhöz. Klinikáján föloszlatta a pártalap-szervezetet. A klinikájáról elbocsátott kilenc dolgozót azzal biztatta, szívesen támogatja elhelyezkedésüket, de csak az egyetemen kívül.

A „Világnézetből”, azaz a marxizmusból annyi ragadt Kázmérra, írta Szabolcsi, hogy megtanulta az önkritikát. Hat hónap után lemondott állásáról. „Egyedülálló ez az eset – gúnyolódott ezzel is Szabolcsi. – Kázmér az első inkvizítor, aki saját inkvizítori működésének lesz ilyenformán önkéntes áldozata.”

Öröme azonban korai volt. Waltner Károly csak 1960-ban vált meg klinikájától, és ment nyugdíjba. Pedig a politikai rendőrség is mindent megtett, hogy eltávolíttassa helyéről.

⁷⁷ Grynæus Tamás jegyzete: „Hazugság! Éppen nagyon is óvatos, túl óvatos, szélsőségektől visszaható volt.”

Összefoglaló jelentés

Július 3-án a Waltnera ráállított Sípos főhadnagy ezúttal „összefoglaló jelentést” írt fölötteseinek, nyilvánvaló céllal: fölfrissítse a professzor elleni vádakát, és bírósági eljárást kezdeményezzen ellene. Szokásaik szerint az ilyen írásműben rengeteg az ismétlés: korábbi jelentéseiket szó szerint átvették. Itt is, a korábbi elnagyolt adatokkal és tévedésekkel közölte a professzor életrajzát, megismételte az előzőkben előadott vádpontokat, eseteket, így a Népszabadsággal kapcsolatos anekdotát, majd az MSZMP orvosegyetemi intézőbizottsága elnökének, Szilárd Jánosnak közlésére hivatkozva a professzornak az amerikai kommunista párt betiltásával kapcsolatos valóban merész nyilatkozatát. „Nevezett azt a kijelentést tette, hogy bár már az volna az utolsó kommunista párt, amelyet beszüntetnek. Majd elérkezik annak is az ideje, hogy mindenütt meg fog szűnni. 1956. október 29-én az egész V. évfolyamú orvostanhallgatók előtt kijelentette, hogy ő nem is hitte volna, hogy ilyen hamar megvirrad, illetve feltámad a magyar nép.” Itt is fölemlegették, hogy fegyverekért a honvédséghez küldte a hallgatókat, s hogy szorgalmazta a kommunisták elbocsátását az egyetemről. „Waltner Károly egyetemi tanár azóta is több ellenséges kijelentést tesz, különösen háttérbe szorítja a volt MDP-tagokat. Az ellenforradalom idején kijelentette, hogy a volt MDP-tagokat semmiféle javaslatnál az egyetem életében nem kell figyelembe venni.”

Most már ő is átvette „Barna Jenő” vádját, hogy a professzor október 24-én gyászszalagot tűzött föl, és „a pesti hősokról beszélt”. Állítólag javasolta, hogy míg a szovjet csapatok itt vannak, a hallgatók ne járjanak órákra. Ezúttal ilyen képtelenséget is előadott: „Hálózati jelentés⁷⁸ szerint Waltner dr. tette azt a kijelentést orvosai között, hogy az ellenforradalom alatt »ha valamelyikötöknek véres lesz a keze, nyugodtan szökjön nyugatra, majd én gondoskodom a családról«. Majd azt mondta, hogy nem kell aggódni, ha az ávósok elpusztulnak, a családjukat úgy is eltartják.” Két új adalék: „A forrongó napokon a diákok, főleg lányok, a gyermekklinikán kértek menedéket. Waltner professzor a klinikáján lévő párthelyiséget – amelyet már régebben is meg akart szerezni –, a novemberi napokban visszakérte, és klinikai célokra használta fel. (Fentiek szintén hálózati úton jutottak tudomásunkra.)”

„Egri” fedőnevű ügynök jelentéséből

Ugyanaznap, július 3-án kelt a Waltner Károly irattartója számára kivonatolt jelentés. Ez azt jelenti, hogy „Egri” másról is jelentett, de Waltner anyagához csatolták a róla szóló részletet. „Egri” igen jól tájékozott és Waltner természetét közelről ismerő, nem is túlságosan rosszindulatú egyetemi ember lehetett. Azt a Waltner javára szóló árnyalatot is tudta, s nem hallgatta el, hogy Waltner az egyetem úgy *hívta meg* a gyermekklinika igazgatói tisztére.

„Waltner Károly professzor a szegedi egyetem gyermekklinikáján alapította meg tudományos karrierjét, ahogy a harmincas években címzetes rendkívüli tanár lett.⁷⁹ A harmincas évek második felétől távol volt Szegedtől, különböző gyermekgondozók igazga-

⁷⁸ Azaz besúgás.

⁷⁹ 1933. ápr. 21. (Szegedi Egyetemi Almanach. 1997. 392.)

tőjaként működött.⁸⁰ Igen elismert szakember, nevét külföldön is ismerték. Felesége, dr. Magán [!] Klára zsidó származású. Waltner professzor a fasizmus idején igen derék magatartást tanúsított, ez köztudomású volt róla, és 1946-ban a szegedi egyetem őt hívta meg a gyermekklinika élére. Nagy odaadással szervezte meg klinikáját, és vett részt annak újjáépítésében. Csendes modorú ember, halk szavú, de rendkívül határozott, akit szándékától eltéríteni nemigen lehet. Nagyon jó szervező, a klinikán igazgatásban sokszor kicsinyes. Túl pedáns, ezért orvosai és munkatársai tartanak tőle, és pedantériáját túlmenőnek tartják. A betegek érdekeiért igen messzemenő áldozatokra képes, és ezt követeli meg alárendeltjeitől. Puritán, szerény igényű. A magánpraxist klinikáján nem jó szemmel tűri, ezért sem kedvelik orvosai.

Tudományos munkássága klinikai jellegű – a klinikai megfigyeléseket szereti –, nem a laboratóriumi kutatás és nem az állatkísérletek híve. Ő maga kiváló gyermekgyógyász, és az orvosi munkát tekinti hivatásának, ezt kívánja assistenciájától is. Előadásai igen szabatosak – kissé színtelenek.

Politikai beállítottsága: vallásos, humanista ember, aki a kommunista tanokkal szemben rezerváltságot tanúsított, és a politikától távol tartotta magát.

A társadalmi munkából olyan részt vállalt, amely egyéniségének legjobban megfelelt, a békebizottság elnöke volt, ez felelt meg legjobban humanista-vallásos világnézetének. Több béke rendezvény szervezésében vett részt.

1956. október 27-én⁸¹ a forradalmi tanács elnökévé választotta. A dékán⁸² ép[p]en azért tartotta őt erre alkalmasnak, mert puritán-egyenes embernek ismerte, és mert a békebizottság elnöke volt. Waltner Károly a forradalmi tanács elnökségét vállalta, annak üléseit vezette. Ő maga szervezett egy téli segélyakciót az orvosok felajánlásából a kevés fizetésű nagy családi⁸³ dolgozók részére. A segélyakcióban az egész orvosi egyetem részt vett.”

Fábián Noémi vallomása

A Németh Andrásékkal egy házban lakó orvoskari dékáni hivatali tisztviselőnek a gyűlölt lakótárs elleni július 10-i vallomását már idéztem. Négy sűrűn gépelt lapon másokra is összehordott sok terhelő adatot. Így Waltner Károlyra, akit egyébként Mihályra keresztelt át. Ő is, akár Szilárd János, B. Fodor Erzsébet⁸⁴ ötödéves medika közlésére hivatkozva adta elő a honvédségtől való fegyverszerzésre vonatkozó pletykáit, de azt valószínűleg hi-

⁸⁰ 1936-tól a gyulai menhely osztályvezető főorvosa; 1937-től a budapesti Állami Gyermekmenhely (a mai Heim Pál Gyermekkorház) osztályvezető főorvosa. (Hencz: i. m. 53–54.)

⁸¹ 31-én.

⁸² Korpássy Béla.

⁸³ Értsd: nagy családú

⁸⁴ Nem tudok közelebbit róla. Grynæus Tamás jegyzete: „Évfolyamunk egyik aktív párttagja, szemellenzős, primitív személyiség volt. Valószínűleg engem is ő jelentett föl 1957 elején. Későbbi sorsáról nem tudok. (Ismert történet volt az évfolyamon, hogy II. éves korában élettani céduladolgozatában ezt írta: »a vörösvértettek phánk alakúak«; ti. képviselő-, farsangi fánkhoz hasonló. A dolgozatokat javító ifj. Hetényi Géza tanársegéd ismert fanyar humorával ezt írta rá: »Mi a phene!« Ez azután az évfolyamon szólásmondássá vált – természetesen nem B. Fodor Erzsébet jelenlétében...)

telesen idézi Waltner professzortól, hogy intette hallgatóit: „Vigyázzanak, mert azok a szovjet csapatok, amelyek Szegeden keresztül Budapestre vonultak, még nem tértek vissza.” „Amikor a személyzeti osztály egyik orvos tagját, Bartók Istvánt az egyetemről eltávolították, Waltner professzor kijelentette, nem támaszt az ellen akadályt, hogy másutt elhelyezkedjék, de az egyetemen kívül csak.” „November végén Waltner professzor klinikájára összehívta a szakszervezeti bizalmiakat és [az] intézetek, klinikák 1-1 képviselőjét. Miután a szakszervezeti bizalmink nem tartózkodott Szegeden, én mentem el helyette. Ezen az összefüggésről volt szó, hogy a kifizetésű dolgozóknak ún. téli segélyt juttatnánk, és a dolgozók ahhoz háromhavi fizetésük bizonyos százalékával hozzájárulnának. Waltner professzor kijelentette, hogy a szakszervezet pénzét is felhasználja erre a célra, miután ő volt megbízva a szakszervezet vagyonának a kezelésével, tekintve, hogy a szaksz. bizottság függetlenített titkárát önkényesen leváltották beosztásától, és a szakszervezeti munka vitelére, pénzkezelésre Waltner professzor által kinevezett néhány dolgozót bízott meg. Amikor valaki a felszólalók között azt mondta, hogy a szakszervezet pénzét talán mégsem lehet erre a célra felhasználni, Waltner kijelentette: »A szakszervezet pénzét majd elveszjük, eddig sem kérdeztük, hogy felhasználhatjuk-e.« Ti. a szakszervezet pénzéből segélyeket juttattak szegényebb sorsú dolgozóknak.”

„Hűség” jelentette

Egy másik besúgó közlése nyomán szintén július 10-én kelt Sípos főhadnagynak újabb jelentése. A „Hűség” fedőnevű ügynök e szavakkal vezette be: „Az ellenforradalmi eseményekből részéről ismert néhány részlet.” Jelentése fontos, több ponton hiánypótló forrás az orvosegyetem forradalmi eseményeinek földidézésében.

Bevezetőjéből kiderül, hogy ötödéves orvostanhallgató volt, és október 21-én este érkezett haza Romániából. Grynæus Tamástól tudom, hogy csoportjukkal két hétig erdélyi tanulmányi kiránduláson voltak. Korpássy dékán pihenésre 22-ére szünetet adott nekik. 23-án este „Hűség” úr is részt vett a MEFESZ orvoskari szervezetének megalakításában. Erről így számolt be: „Veres József IV. évf. oh. mint vezetőségi tag (azóta disszidált) jött tájékoztatni az évf-ot az eseményekről. Tájékoztatta a hallgatóságot, hogy ez a szervezet a marxizmus-leninizmus alapján álló – a párttól és mindentől független ifjúsági szervezet. Felolvasott valami szervezeti szabálytervezetet, erre már nem emlékszem egyáltalán, hogy mit tartalmazott, és felolvasta az ifjúság követelését. Úgy tudom, 10 pontban. Nem emlékszem már pontosan. 1./ Fakultatív nyelvoktatás. 2./ Kevesebb óraszám. 3./ Egyes szakmai tárgyak fakultatív oktatása. 4./ Több külföldi utat a hallgatóknak. 5./ Nagy Imrét a vezetésbe. 6./ »Szabad választási rendszert.« 7./ Politikai szerveknél⁸⁵ szűnjön meg a halálbüntetés. Többire nem emlékszem.⁸⁶ Az V. évf. kérésére még bővítették azzal, hogy a közegészségtan és az igazságügyi orvostan legyen államvizsgatárgy. Ez volt a formalitás. De ez a gyűlés sem volt mentes a párt és a DISZ-vezetők ledorongolásától.

⁸⁵ Helyesen: ügyekben.

⁸⁶ Az október 20-i gyűlés 20 pontot fogadott el. Bálint László: 1956, 72–73. – Kiss Tamás: Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége. 1956– Szeged. Szeged, 2002.² 45.

Császár László feláll, hogy a MEFESZ-ben ne a Lakatosok⁸⁷ irányítsanak. (Lakatos elvtárs pártcsoportvezető volt.) Horváth István⁸⁸ (volt párttag) sokat beszélt arról, hogy a régi vezetőket félre kell állítani. Csatlakozott ehhez Grynæus Tamás. Vázolta, hogy milyennek kell lenni az új vezetőknek. Javasolja, hogy szüntessék meg az egyetemeken a felvételi vizsgát, hadd járjon mindenki, aki akar. S az egyetemi autonómia felállítását is követeli.

Molnár Imre evt. válaszol, hogy csak legyen felvételi, mert akkor a munkás-paraszt hallgatók háttérbe szorulnak, s ő maga sem szívesen ülne egy gyáros fia mellett. Az évf. nagy többsége őt támogatja, az előző javaslat elesik. Vita volt az autonómiáról. Lakatos elvt. támadja, de mivel sokan vagy inkább senki nem ismeri részleteiben ezt a kérdést, így rá tudják venni a hallgatóságot a javaslat megszavazására. Annak ellenére, hogy élénk viták folytak körülötte. Következett a vezetőségválasztás. Titkos szavazással Grynæus, Nicsovits, Deák kerültek az élre. Még mielőtt a szavazás befejeződött, Deák László valamiért kint volt, s igen izgatottan, sápadtan jött be, hogy a városban nagy tüntetés van, s javasolja, hogy mindenki menjen haza. Voltak, akik azt mondták: azonnal a tüntetésre, mások: várjuk meg a szavazás végeredményét. Meg is vártuk, de az évf. nagy része elment a tüntetésre.

24-én reggel rendszeren mentünk órára. Itt hallottam meg, hogy Pesten fegyveres öszszetűzés volt. Grynæus szerint a Rádióval⁸⁹ az ÁVH-sok provokáltak, s megállapította, hogy a magyar ifjúság nem akart véres harcot, csak a hibák kijavítását. Waltner professzor úr jött be órát tartani, amit nem tartott meg. Értékelte az eseményeket, hogy lám, hiába mondták, hogy a hibákat kijavítják, a nép jogos követelését, íme, megint elnyomják. Itt megegyezett az évfolyam, hogy minden reggel találkozunk a gyermekklinikán tájékozódás szempontjából. Utána elmentünk a belklinikára (I.) Hetényi professzor úr órájára, nem órát hallgatni, csak a professzor úr véleményét kikérni. Ahogy bejött a professzor úr, azzal kezdte, hogy abban, gondolom, megegyezhetünk, hogy a múlt társadalmat senki nem akarja vissza. S későbbiekben, ha valamit el akarunk érni, ne menjünk az utcára kiabálva, azt sztrájkjal és néma tüntetéssel is el lehet érni. Többször nem találkozott az évf. Hetényi professzor úrral.

Meg kell jegyezni, ugyanebben az időben Jáki professzor úr megtartotta az órát, mert neki az a feladata, hogy szakmai oktatást adjon, s ne túlkapásokra ingereljen.

Ezen az esten volt az, hogy a Jancsó fiúdiákszálló lakói fekete zászlós néma tüntetést szerveztek a Pesten meghalt hazafiakért. A tüntetőket Láng prof. vezette a leányszállóig, mondván, hogy nem bírta benn tartani a fiúkat, így az élére áll, nehogy valami hülyeséget csináljanak. Ő azon volt, hogy a lányok ne csatlakozzanak. Ő majd hazaviszi a fiúkat. Persze a lányokkal sem könnyen lehetett bírni. Volt néhány nagyszájú, aki minden áron ki akart menni, néhány ki is ment. Ezek: Csallóközi Mária, Viczián Edít, Vörös Mária, Balth Anna, Kranczler Éva V. évf., Juhász Irma III. évf., Váczi Margit II. oh.⁹⁰

⁸⁷ Lakatos László (*1926) a MEFESZ egyik szervezője az orvosegyetemen (Kiss Tamás: i. m. 168, 171.).

⁸⁸ Később ő is nemzetőr lett (Bálint László: Ki kicsoda, 46).

⁸⁹ Helyesen: a Rádiónál.

⁹⁰ Jellemző, hogy Fábrián Noémi tolmácsolásában B. Fodor Erzsébet ugyanezt az eseményt úgy állította be, mintha Láng professzor hívta volna tüntetni a kollégista lányokat, de ők egységesen

Mikor a hősök lelocsolva hazajöttek,⁹¹ [a kollégista lányok] igen örültek, hogy nem engedték ki őket. Mondván: mi lett volna, ha nagy tömegről van szó. Másnap a lányok nagy része hazament, mivel nov. 5-ig a dékán szünetet rendelt el a rendkívüli helyzetre való tekintettel. Nem követte hazamenésben a diákság nagy részét az V. évf. Minden reggel rendszeresen találkoztak a gyermekklinika tantermében. Miért éppen ott? Az már évek óta a V. évf.-nak adott terem. Ott tanulhatnak, gyülekezhetnek. Ezekon a reggeli találkozókön Grynæus ismertette az eseményeket, s később mindig bejött Waltner prof. úr is elbeszélgetni az ifjúsággal. Ecsetelgetve, hogy ő tudta, egyszer eljön a várva várt óra, csak nem várta ilyen hamar. Barátom, 10 év nem nagy idő, s már is sikerült megbukni[uk] a kommunistáknak. Nem is volt az helyénvaló, hogy államosították az iskolákat. Miért nem hagyják, hogy a szülő úgy, olyan világnézetre nevelje, ill. neveltesse gyermekét, ahogy ő a legjobbnak látja. Mikor Horváth István hallgató visszadobta pártkönyvét, s mondta, hogy »soha nem volt, és nem is lesz kommunista, ezt a barátaid tudták is róla«, s idejét látja, hogy most mosakodjon. A professzor úr hangsúlyozta, hogy felesleges a mosakodás, s ő örül annak, hogy itt párttagok is vannak. Nem kell félni[ük] a párttagoknak, mert nem lesz semmi bántódásuk. »Mi megmutatjuk, hogy különbek vagyunk, mindenki világnézetét hagyjuk érvényesülni. A bűnösöket meg rendes bíróságon kell felelősségre vonni. Egyébként azt, hogy valaki párttag legyen, azt nem lehet erőltetni, még azt sem, hogy politizáljon. Egyébként az, hogy valaki csinál valamit baloldalon, az még nem bűn, én békebizottság[i] elnöke voltam az egyetemnek. Ez is kommunista mozgalom, mégsem lesz semmi bajom. Igaz, hogy mikor azt mondták még egész rég, hogy lépjek be a pártba, az állásom veszélyeztetése ellenére nem léptem be. Meg mikor jöttek, hogy írjam alá a tiltakozást az Amerikai Kommunista Párt betiltása ellen; nem írtam alá, azt mondtam, nem politizálok. Pedig azért nem írtam alá, mert helyeseltem a betiltást. Annyi ideig sem lett volna szabad fenntartani egy olyan pártot, ami azt tanítja, hogy forradalommal [kell] megdönteni azt a társadalmat, amiben él. A kommunisták, kérdelem én, megengednék-e ezt?«

Ugyanezen a napon a Kommunista Kiáltványt is megtámadta, mondván, hogy már a múlt század derekán Marx a kommunista kisebbség uralmát akarta a világ felett. »Így van? Mondják meg, ha nem így van, maguk tanultak marxizmust. Én sajnos ezekkel nem értem rá foglalkozni. Nem vagyok bolond a szakmai munkám rovására ilyesmikkel foglalkozni.« Az utóbbi két mondatot, gondolom, azért fűzte hozzá, mert a hallgatóság megdöbbenő mély csendben hallgatta, s csak egy félhangos »éppen fordítva« megjegyzés hangzott el.

Másnap az események tárgyalása közben, hogy Pesten harcolnak az egyetemisták, megkérdezte a professzor úr: »Maguk miért nem szereznek fegyvert? Nem hiszem, hogy csak itt ne lehetne, hisz itt is vannak rendes katonák!« Erre feláll Both Anna⁹² és Sári Gyula, hogy tegnap sétálás közben megállította őket egy őrt álló katona, hogy ha kell az egyetemistáknak fegyver, ott van, csak menjenek érte.

---

megtagadták volna részvételüket. Nincs okunk kételkedni, hogy „Hűség” beszámolója a hiteles. Vö. 9. jegyzet.

⁹¹ A kendergyár elöl a tűzoltók fecskendővel próbálták eltávolítani a tüntetőket (Bálint László: 1956, 91).

⁹² Both Anna (*1932) a MEFESZ szervezője (Bálint László: Ki kicsoda, 21).

Azután arról tárgyalt a prof. úr, hogy nem tudja, ki hogy van vele, de ő meg van elégedve Nagy Imrével, igaz, hogy ő is kommunista, de az 53-as program az szimpatikus. Meg hogy dolgozni kellene, mert tönkre megy az ország a sok sztrájk miatt. Erre úgy egyeztünk meg, hogy kimegyünk gyárakba dolgozni, úgylis kapunk ösztöndíjat, s mint segéd munkások használhatnak bennünket. Ezt a józan rész képviselte. De jött Hartdegen Erzsébet, aki azt mondta, hogy van egy dunántúli nemzeti kormány, csak annak dolgozunk. Tehát várjunk, mert ha most kimegyünk, a kommunistákat segítjük, s annál tovább bírják magukat. Erre persze senki sem ment. Másnap prof. úr új köszönést kért, az új szellemnek megfelelően, erre Hartdegen a »szébb jövőt« javasolja, de a prof. úr ezt nem fogadta el, mert ez már nem szimpatikus, és lejáratta nagyon magát. Másnap az »akarat« köszönést javasolja. Még ezen a napon egy kételkedő megkérdezte, hogy tulajdonképpen nem érti, hogy mit akarnak. Erre az lett a válasz, hogy új Magyarországot. Az új köszönés megjelenése után, pénteken volt a Takaréktár utcai sortűz, utána én nem jártam a reggeli megbeszélésekre. Nem tudom, mi volt, dr. Petőtől⁹³ hallottam taggyűlésen, hogy a prof. úr azt is mondta, hogy nem kell féltetni az ÁVH-sok gyermekeit, mert mi gondoskodunk a neveletésükről.”

„Honti” informátor jelentése

Ugyancsak július 10-én kelt Sípos főhadnagynak az a jelentése, amelyet előző napon „Honti” fedőnevű informátorától szerzett. Ez a besúgó is azt állította, hogy 1956 előtt Waltner professzort úgy ismerte, mint aki „szigorúan távol tartja magát a politikától”. „Természetesen ismert volt nagyfokú klerikalizmusa. A múlt év októberében »felélénkült«. Ő, aki nagyon vigyázott arra, hogy a köpenyeken soha semmi ne legyen, október végén az egész intézetet ellátta nemzeti színű és fekete kokárdával, és ezeket a köpenyekre kítűzette. Mélyen áthatotta az intézetet az antiszemitizmus, és ebben nem kis része volt prof. Waltnernek. Számba vették a kommunistákat és a zsidókat, hogy tudják, kiket kell eltávolítani az intézetből. Eltávolításra tudomásom szerint sor nem került. Novemberben, amikor rendőrségünk megkezdte az ellenforradalmárok elleni harcot, napokon keresztül nem hagyta el a klinika területét. Egy péntek este (november végén) telefonhoz hívták, ezután kiürítettett egy szobát a klinikán, ahova még akkor este egy »vendég« érkezett. Nem sikerült megtudnom, hogy ki volt az, és meddig tartózkodott ott, de a telefonhívás a II. sz. sebészeti klinikáról érkezett.”⁹⁴

„Debreceni Gyula” is jelentett

Waltner professzor anyagához csatolták a Debreceni Gyula fedőnevű ügynök jelentéséből a rá vonatkozó részt. Őt már ismerjük: Deák György gyermekorvos volt a városi kórházban, nyilván Waltner professzor hajdani tanítványa. Jelentős szerepe volt a szegedi papok (P. Csizmazia Rezső S. J., Havass Géza stb.) elleni rendőri hajszában.⁹⁵ Ő ezt tartotta

⁹³ Pető István az orvosegyetem gazdasági hivatalának volt dolgozója. A forradalom alatt fölfüggesztették állásából. Utána az MSZMP orvosegyetemi szervezője lett (Bálint László: Ki kicsoda, 84).

⁹⁴ Föltehetően Perbír József volt a vendég.

⁹⁵ Vö. Péter László: Szegedi számadás. Szeged. 2002. 270–272, 289–290.

fontosnak a megtorlás napjaiban közölni gunyoros hangon a politikai rendőrséggel egykori tanáráról:

„Megjelent dr. Waltner Károly gyermekgyógyász professzor is a tárgyaláson, a maga szokásos »úri« modorával kijelentette, hogy ő amit tett, az nem tartozik semmiféle fegyelmi bizottságra, s ne is haragudjanak, de egyetemi tanár, s ezen dolgok nem tartoznak a Pártra sem, s ezzel eltávozott, hogy befejezte az ügyet. S amint a bizottság tagjai mesélték, a Párt képviselői részéről komolyan megsértődtek. Most már remélhető, hogy Waltnernek semmi baja sem lesz.”

Kommentárt nem kíván, hiszen nem tudunk részleteket Waltner professzor fegyelmi tárgyalásáról; mikor; kik voltak a bizottság tagjai.

A párttitkár jelentése

Szilárd Jánosnak, az 1952-ben végzett fiatal orvosnak, az orvosegyetemi pártbizottság titkárának, a rendőrség számára adott jelentése, gyakorlatilag följelentése, Waltner Károly ellen irányult, de közben másokról is szól, így az egész orvosegyetem történetének tanulságos dokumentuma.⁹⁶

Székely Lajos⁹⁷ és Kunsági⁹⁸ elvtárs (Tudományegyetem) tájékoztattak, hogy Waltner professzor már hetekkel október 23-a előtt arról beszélt, hogy ő 10 éven keresztül el volt nyomva és most ismét az ő ideje következik.

B. Fodor Erzsébet elvtársnő (V. éves oh.) tájékoztattott arról, hogy kb. okt. 29-én kijelentette a hallgatóknak, hogy miért nem mennek fegyverért a honvédséghez, ott is vannak becsületes emberek. Ugyanakkor tette azt a nyilatkozatot, hogy „sohasem hittem volna, hogy ilyen hamar megvirrad”.

Október 25-én a tanári kar tárgyalta a Nagy Imréhez intézendő távirat szövegét. Ezen a Dékáni Hivatalban lefolyt tanácskozáson magam is jelen voltam. A szövegbe be akartak venni egy olyan mondatot, hogy üdvözlük a szocialista demokrácia kiszélesítését. Waltner professzor szót kért, és kijelentette, hogy szocialista demokrácia helyett „tiszta demokrácia” megjelölés szerepeljen a táviratban, különben nem fog azzal mindenki egyetérteni (már mint ő).

Dr. Szücs Zsuzsanna⁹⁹ és Széchenyi Mária¹⁰⁰ klinikai orvosoktól tudom, hogy ő hozzászóljuk november 4-én, 5-én több egyetemi hallgató ment el, és ezek felháborodottan szá-

⁹⁶ Amint fölszólalása is az 1957. július 18-i városi pártaktíván (L. Péter László: 1956 előtt, alatt, után. Szeged, 2006. 104–106.)

⁹⁷ Székely Lajos (1922–2000) 1950-től volt az egyetemes, majd az új és legújabb kori történeti tanszék munkatársa; éppen 1956-ban úgy kapott docensi kinevezést, hogy még bölcsészdoktori fokozatot sem szerzett. Így lett 1957–74 közt tanszékvezető, 1958–60 közt rektorhelyettes! Karácsonyi Bélával (1919–1995) ők voltak a bölcsészkar rossz szellemei, a Rákosi-diktatúra fő képviselői.

⁹⁸ Kunsági Elemér (1917–1994), a pedagógiai tanszék adjunktusa, jellemzően: szintén doktori fokozat nélkül.

⁹⁹ B. Szücs Zsuzsanna (*1923) 1951-ben végzett, 1955-ben szerzett belgyógyászati szakképesítést, 1963-ban kandidátusi fokozatot és adjunktusi kinevezést az I. sz. belklinikán. 1965-ben a dunaújvárosi kórház belgyógyászati osztályának vezető főorvosa, 1966/67-ben igazgatója lett. 1981-ben vonult nyugdíjba.

moltak be arról, hogy Waltner professzor úgy nyilatkozik, hogy Szegedet katonailag is védeni kell.¹⁰¹

Jóval nov. 4-e után is ragaszkodott ahhoz, hogy az október 31-én állásukból elkerült elvtársak ne kerülhessenek vissza az egyetemre. Dr. Bartók Istvánné ügyében még februárban is ellenezte ezt.

Március 15-én csak a nemzetiszínű zászlót engedte klinikájára kitenni, de azt is már délután levetette.

Több elvtárs, köztük Tanács János¹⁰² tud arról a kijelentéséről, amit októberben tett, hogy „lassan kell kiszórni a kommunistákat, ők is lassan fojtottak meg minket”.

Az ellenforradalom utolsó napjaiban Gryneusz Tamás¹⁰³ V. éves orvostanhallgató volt fegyveres kísérője, aki jelenleg internálva van. Tudomásom szerint a november 1. napjaiban Budapestről lejött ellenforradalmi jogász küldöttség az ő klinikáján szállt meg és nov. 4-e után ott lakott több, a szovjet beavatkozástól féltő személyiség.

Az Egészségügyi Minisztérium által az elmúlt hónapban lefolytatott fegyelmi vizsgálat után a fegyelmi bizottság elnöke a velem folytatott beszélgetés során elmondta, hogy Waltner professzor még akkor is (1957. június) kijelentette, hogy ő ma sem ért egyet azzal, hogy a Pártnak beleszólása legyen az egyetem ügyeibe, ez nála elvi kérdés.

Mindehhez annyi hozzáfűzni valóm van, hogy a Waltner professzor által vezetett klinika politikai összetétel szempontjából évek óta egyike a legrosszabbaknak, ha nem a legrosszabb, elenyésző kivételtől eltekintve csak reakciós és klerikális beállítottságú személyeket tűr meg hosszasan maga mellett.

Szeged, 1957. júl. 26.

Dr. Szilárd János

¹⁰⁰ Gryneusz Tamás jegyzete: „Szécsényi Mária évfolyamtársam volt, 1957-ben szigorló orvosként dolgozhatott a klinikán. További sorsáról nem tudok.”

¹⁰¹ Gryneusz Tamás jegyzete: „Ez nyilvánvaló hazugság Waltner prof. befeketésére! Ilyet fülem halatára sosem mondott!”

¹⁰² Tanács János (1908–?) 1950-ben, amikor engem távolítottak el az egyetemről, az egyetem személyzeti osztályának volt vezetője. Komócsin Mihály utasítására ő szembesített engem vádlómmal, Szabolcsi Gáborral. Vö. Péter László: Mindörökké Szeged. Bp., 1997. 538–539. Az orvoskar kiválása után az orvosegyetem személyügyi osztályát vezette.

¹⁰³ Gryneusz Tamás jegyzete: „Szilárd Jánosnak ez az állítása éppolyan pontatlan, mint ahogy nevémet idézi. Honnan is tudta volna ezt, hiszen azokban a napokban sehol nem lehetett látni. Waltner prof. soha nem tartott igényt fegyveres kísérőre; ez ismert szerénységével és puritánságával is összeegyeztethetetlen. Továbbra is, mint mindig, egyedül és gyalogosan járt be munkahelyére – nem is volt mitől félnie: köztisztletnek és -szeretletnek örvendett. Kevés professzornak volt kedveskedő ragadvány-, beceneve, őt minden diák Pipi bácsinak hívta. (Ennek nem tudom eredetét, mi is úgy örököltük az előző évfolyamoktól.) Ebből mindössze annyi a valóság, hogy mint katonai kiképzést kapott egyetemista, nemzetőrként kaptam egy 48-as mintájú puskát, amelyet sosem használtam, otthon őriztem, majd megsemmisítettem, hogy legalább ezt ne fordíthassák ellenünk. Én is egész idő alatt mindenhová fegyvertelenül mentem. Szilárd Jánosnak ezt a hazugságát még a kihallgatások során és a vádiratban sem hozták föl ellenem!”

Waltner Károly írásos beszámolója

Bár írásos nyoma nincs, Sípos főhadnagy Waltner professzor elé tárhatta az őt ért vádakat, és írásbeli vallomásra szólíthatta föl. (Erre utal Waltner professzor hivatkozása Sípos főhadnagy bizonyos eléje terjesztett „följegyzéseire”: ezek tartalmazhatták a vádpontokat.) Vallomást ugyan nem kapott, de Waltner professzor 1957. augusztus 3-án nyolc irodai papírlapon saját kezű válaszával adta meg 1956. októberi tevékenységének magyarázatát. A kivételes értékű dokumentumban a saját magára vonatkozó értékes adatokon kívül az egyetem és a város történetének is rendkívül becses forrását alkotta meg.

Igen tisztelt Sípos főhadnagy!

Megkísérlem, hogy óhajának megfelelően leírjam azt a lényegeset, amire az okt.-novemberi (?) eseményekkel kapcsolatosan visszaemlékezem. Ha valamire nem térnék ki, kérem, hívja fel rá a figyelmemet, hogy esetleg pótlólag még kitérhessek.

Okt. 24-én reggel előadást tartottam az V. éves orvostanhallgatóknak. Akkor még sem a Bpsten az éjszaka folyamán történeletről, sem az itt helyben történeletről nem volt tudomásom. Ezekről csak a későbbi délelőtti órák folyamán szereztem tudomást. Megemlítem még, hogy az előadás folyamán egy-két tréfás megjegyzést tettem. [Beszúrás rendőri kéztől, valószínűleg Sípos főhadnagytól: Kítől, mit és miről? + Mik voltak a tréfás megjegyzések?]

A következő napi előadás megkezdése előtt sajnálkozásomat fejeztem ki efelett. Emlékezetem szerint ugyanakkor tettem – az Ön feljegyzéseiben is szereplő – elítélő nyilatkozatot a kormányról, mely nem széles néprétegekre, hanem idegen katonaságra támaszkodik. Vagy ekkor, vagy a következő napok valamelyikén beszéltem a hallgatóság előtt még a következőkről.

Hangsúlyoztam, hogy az erőszakot alkalmatlannak tartom bármilyen kérdés megoldására, és hogy erkölcsileg elfogadhatónak csak a passzív ellentállást tartom. Kijelentettem, hogy az az álláspontom, hogy minden embernek joga, sőt kötelessége, hogy az igazságot keresse, és hogy biztosítani kellene minden közösségnek, hogy az emberek az általok felismert igazságnak megfelelően éljenek, tehát azt vallhassák és azt tehessék, ami legjobb meggyőződésük szerint igaz és helyes, feltéve, hogy ez nem ellenkezik a többség érdekeivel, illetve a közjával. A más nézetűt ne tekintsük ellenfélnek, még kevésbé ellenségnek. A nézeteket szabad vitában kell tisztázni. Lehet, hogy akkor beszéltem arról is, hogy minden diktatúrát helyteleníték, és így helytelenítem a kisebbség diktatúráját, és nem hiszem, hogy az alkalmas eszköz egy igazságosabb társadalmi rend és egy jobb jövő megteremtéséhez. Véleményem szerint ehhez az szükséges, hogy az embereket a közösség szempontjából konstruktív tulajdonságokra neveljük. Társadalombomlasztó és közösségellenes az a rövidlátó önzés, mely azt kéri, hogy a saját érdekeit a közösség vagy másik embertársának érdekeit teljesen figyelmen kívül hagyva, sőt ezeket megkárosítva akarja biztosítani, stb. stb. – Lehet azonban az is, hogy nem ezeknél az alkalmanál, hanem máskor beszéltem ezekről, mindenesetre ismételtén beszéltem. Arra határozottan emlékszem, hogy a kommunistákkal kapcsolatos véleményemet akkor is kifejezésre juttattam. Ami erre vonatkozólag az Ön feljegyzéseiben szerepel, az – emlékezetem szerint – lényegileg megfelel annak, amit mondtam. [Beszúrás: saját kezűleg írja le!]

A következő napokon az V. éves hallgatók egy része reggelenként eljött a klinikára, és én vagy a tanteremben, vagy a tantermi előkészítő helyiségben röviden beszélgettem velük ismét, és ismét felhívtam a figyelmüket mindarra, amit az előzőkben vázoltam, különösen pedig arra, hogy ha jobb jövőt akarunk, magunknak kell jobbaknak, önzetlenebbeknek, szorgalmasabbaknak, áldozatkészebbeknek lennünk.

Nem emlékszem, hogy melyik napon választottak meg az egyetemi forradalmi bizottság elnökévé;¹⁰⁴ arra sem emlékszem, hogy a bizottság hány ülést tartott, de azt hiszem, hogy ez nem lényeges, és egyébként is könnyen megállapítható. Mint elnök a bizottság által hozott határozatokért és egyáltalában a bizottság működéséért teljes mértékben felelősnek érzem magam. Mivel az ellenem hozott fegyelmi határozat is ezt a ténykedésemet ítéli el és első helyen a személyzeti osztály megszüntetésére vonatkozó határozatot említi, megemlítem, hogy véleményem szerint a személyzeti osztályok sem országos, sem pártpolitikai érdekeket nem mozdítottak elő, működésükre szükség nem volt. Egyébként a rendelkezési állományba helyezett dolgozókkal vagy még aznap, vagy mielőtt alkalmam nyílott rá, beszéltem. Szíveskedjék esetleg az erre vonatkozó tájékoztatást tőlük beszerezni. Amit Tanács János főelőadónak mondtam, azt másnak nem hoztam a tudomására sem akkor, sem azóta, és valószínűleg most sem tettem volna említést róla. Csupán azért térek vissza rá, mert írásban is határozottan ki akarom jelenteni, hogy mindaz, amit az ÁVH tagjaira vonatkozólag az Ön feljegyzéseiből közölt velem, ellenkezik a valósággal, és minden alapot nélkülöz.

Ugyancsak kérem, hogy a szakszervezettel és elsősorban a szakszervezeti pénzzel kapcsolatosan szíveskedjék Totka Bálint titkártól és a segélyeket szétosztó bizottság tagjaitól tájékoztatni magát.

Engedje meg, hogy ennek a résznek a befejezéseként megemlítssem azt is, hogy azt tartottam, és meggyőződésem szerint a bizottság többi tagjai is azt tartották működésük legfontosabb céljának, hogy minden eszközzel biztosítsuk a rendet, megakadályozzunk minden erőszakosságot, bosszút, és megóvjuk a népvagyont és [a] személyes tulajdont. Eddig abban a hitben éltem, hogy ez sikerült is. A napokban hallottam, hogy mégis történtek elítélendő cselekmények: bántalmazások, letartóztatások, lakásfosztogatások a mi városunkban is. Ezt mélységesen sajnálom. Arról akkor is hallottam, hogy egyes szomszédos községekben verekedések folytak és termelészövetkezeti vagyont széjjelhorodanak. Amikor ezt megtudtam, illetve megtudtuk, kértük az V. éves orvostanhallgatókat, hogy menjenek ki, beszéljenek az emberekkel, és törekedjenek helyreállítani a rendet és nyugalmat. [Beszúrás: Sajat kezűleg írja le!]

Azokról, kiket beszélgetésünk alatt név szerint megemlített, mint rájuk jellemző emléket a következőket szeretném elmondani.

Valószínűleg okt. 25-én történt a következő: az orvosegyetemi dékáni hivatalban Korpássy dékán, Szilárd dr. és több orvosegyetemi és tudományegyetemi professzor volt együtt, köztük magam is, mikor megjelent ott a diákság képviselőjében egy kisebb diákcsoport. Eléggé izgatottak voltak, amit talán elsősorban az előző este a diákkollégiumokban lejátszódó jelenetekre kell visszavezetni. Többen beszéltek hozzájuk és igyekeztek őket megnyugtatni, és egyben meggyőzni őket arról, hogy a legfontosabb a rend és a nyugalom megőrzése, hogy minden meg gondolatlanúság tragikus következményekkel

¹⁰⁴ 31-én. L. Bálint László: 1956. A forradalom Szegeden, 168.

járhat, és senkinek és semminek nem használ, hanem csak árthat. Világosan emlékezetemben maradt, amit Fodor professzor mondott nekik, értelme ez volt: „ha nem hisztek nekünk, fiúk, higgyetek az angol rádió hírmagyarázójának, aki azt mondta tegnap este, amit a lengyelek elértek béketárgyalások útján, azt a forrófejű magyarok most a vérük felesleges ontásával akarják elérni. Ez esztelenség.”

Ha jól emlékszem, utolsónak Hetényi¹⁰⁵ prof. szólott, és a szovjet csapatokkal kapcsolatos kívánságok irreális voltára mutatott rá. A diákok utána látszólag megnyugodva hagyták el a dékáni hivatalt.

Vagy még aznap vagy a következő 2 nap valamelyikén az egyetemi aulába hívta össze Baróti rektor és Korpássy dékán elsősorban a diákságot, de – azt hiszem – az egyetemnek többi dolgozóját is. A rektor kérte a megjelenteket, hogy tartózkodjanak minden csoportosulástól, de főleg tüntetéstől, mert statárium van (hogy mit jelent ez, az is beható ismertetést nyert), majd ismét csak a rend és nyugalom megőrzésének elsőrangú fontosságára mutatott rá. A gyűlés résztvevői fegyelmezetten viselkedtek, és úgy is hagyták el az egyetem épületét.

26-án délelőtt volt – amint ismeretes – a tüntetés, mely egy halálos áldozattal is járt, ami az e napokon Szegeden történtek közül a legfájdalmasabban érintett bennünket. A rektori vagy a dékáni helyiségben voltunk, mikor valaki az ablakon kinézve látta, hogy a tiszai oldal felől a Somogyi utcában középiskolás diákok vonulnak fel. A rektor, a dékán, Fodor prof., magam és még más professzorok lesiettünk (mondhatnám rohantunk) az utcára a felvonulókhoz, beszélgettünk hozzájuk, magyaráztunk nekik, kéreltük őket. Sikertelenül is a menetet megállítani, melynek eleje a Dugonics téren közel a körúthoz ért már. Elkezdtek énekelni a himnuszot, és megítélésem [szerint] tétováztak, hogy mit tegyenek. Az ének végeztével megfordultak, és a Tisza felé indultak vissza, de együtt maradtak, nem oszlottak szét. A rektorral, dékánnal úgy határoztunk, hogy megkíséreljük ismét a menet elé kerülni és a tömeget széjjeloszlatni, vagy legalább is a Széchenyi tértől távol tartani, melyet katonaság zárt körül. Néhány percre fel kellett sietnem a dékáni hivatalba, és mire visszaértem, a rektor és dékán autóval már elmentek. Az egyetemi épület előtt állókkal beszélgetve nagy gonddal és aggodalommal vártam, mi fog történni: sikerül-e ismét megállítani a menetet és széjjeloszlatni a tömeget. Közben a körút felől teherautókon is, gyalog is egyre jöttek emberek, kikre azt mondták, gyári munkások, és ezek is a Somogyi utcában az iskolások után vonultak.

Jó idő múlva valaki a körút felől jött, és izgatottan újságolta, hogy a katonaság rálőtt a felvonulókra. Később azt a hírt hozták, hogy a felvonulók az Ady térre mennek, erre mi az egyetem elől a körút felé sétáltunk. Alig értünk oda, jött a menet, az első sorban Korpássy dékán haladt. Amint meglátott, hívott, hogy jöjjenek velük. Odamentem melléje. Izgatottan elmondta, hogy a rektorral a menet elé kerültek, de képtelenek voltak az egyre növekvő tömeget megállítani. A Takaréktár utcához érve a menetet a Széchenyi tér felé akart befordulni. Ő a rektorral minden erejével fel próbálta tartóztatni, de ez csak rövid ideig sikerült. A rektor felsietett egy ház első emeletére, hogy egy erkélyről vagy ablakból beszéljen a tömeghez, hogy ne vonuljon a tér felé, hogy ne provokálja ki

¹⁰⁵ Hetényi Géza (1894–1959) 1931-ben lett a budapesti egyetem magántanára, 1947-ben a szegedi egyetem I. sz. belgyógyászati klinikájának igazgatója. 1949-ben az Akadémia levelező, 1950-ben rendes tagja. Kossuth-díjas (1950, 1955).

a katonaság beavatkozását. Közben azonban a menetben hátrább haladók egyre előre nyomultak, és egyre türelmetlenebbül és fenyegetően kiabáltak, hogy „menjünk a térre, nem félünk a katonaságtól, nem félünk a fegyverektől”. Benyomultak a Takaréktár utcába, és a tér felé kezdtek haladni. A katonaság fegyvert használt. Az első sorokban haladók megtorpantak. Ekkor a dékán kivette az egy élen haladó kezéből a zászlót, és kiáltani kezdett: „az Ady térre megyünk, az Ady térre megyünk.” A lövésektől megijedt emberek most már követték őt. Amíg ezt a dékán elmondta nekem, a hangtalanul benünket követő tömeg élén a Földvári utcához értünk. Itt egy fiatal munkásnak látszó erőteljes ember kiáltozni kezdett: „az állomásra menjünk; ha mi sztrájkolunk, sztrájkoljanak a vasutasok is”. A dékán egy pillanat alatt megragadta a kiabáló karját és teljes erejével az Ady tér felé húzta. Közben izgatottan kiáltotta: „nem megyünk a vasúthoz, az Ady térre megyünk.” Az Ady térre be azonban már csak a tömeg egy része ment, nagyrészt fiatal iskolás gyerekek; a többiek a szomszédos utcákban széjjelszóródtak. [Az] Ady térről sikerült aztán kb. fél órán belül szétoszlatni az embereket. Véleményem szerint a rektor és dékán még testi épségük kockáztatása árán is megtették mindent, hogy a tüntetést megakadályozzák, vagy legalább a tömeget a Széchenyi térről távol tartsák, illetve eltereljék.

Amit Láng professzorról tudok mondani, az a következő. Nem hallottam őt gyűlésen vagy más alkalommal, mikor tömeg volt együtt, beszélni. Tudom, hogy a 26-án halálosan megsebesült ifjú munkás temetésén az egyetem nevében beszédet mondott; a beszéd tartalma bizonyára ismeretes Ön előtt. Amennyit én tudok róla, véleményem szerint az teljesen kifogástalan volt. Az események idején és később is többször beszélgettem Láng professzorral. Elmondta például, hogy felkeresték őt téglagyári munkások a dékáni hivatalban, és tanácsot kértek tőle, mit tegyenek: ha sztrájkolnak, 30 000 téglá tönkremegy, ha dolgoznak, a többi munkással gyűlik meg a bajuk. Csodálkozva kérdezte, miért az egyetemhez fordulnak ilyen kéréssel. Egyébként azt tanácsolja, dolgozzanak, és ha valaki ezt kifogásolja, mondják, hogy a nép vagyonát mentik meg a pusztulástól.

Egy orvostanhallgató nő kérkedve mondta előtte, hogy leköpött egy szovjet katonát. Láng professzor figyelmeztette, hogy ezért inkább restelleni kellene magát, és örülhet, hogy a katonában volt annyi emberséges érzés, hogy a durvaságát szó nélkül eltűrte. Orvostanhallgatók izgatottan mondták, hogy a szovjet tankok elé kellene feküdni. Láng professzor azt felelte nekik, hogy ez esztelenység, és az igazi hazaszeretetet munkájukkal kell kifejezésre juttatni.

Nem hallottam nyilvánosság előtt beszélni Kelemen adjunktust sem. Évek óta és most is ismételten azt mondta nekem, nincs más kívánsága, mint hogy hagyják zavartalanul dolgozni és nyíljék lehetőség arra, hogy tudását időnként egy-egy külföldi tanulmányúton fejleszthesse.

Kérem, fogadja jóindulatáért ez úton is köszönetemet.

Szeged, 1957. VIII. 3.

Waltner Károly

A hajsza nem ért véget

Csaknem fél év telt el, amikor a BM Csongrád Megyei Rendőr-főkapitányság politikai nyomozó osztálya ismét elővette Waltner Károly „ügyét”. Sípos főhadnagy, úgy látszik, már elkerült Szegedről. Az újabb *Összefoglaló jelentést* 1958. január 15-én már Bazsó Lajos főhadnagy írta, és Molnár István százados, alosztályvezető is aláírta. Ebben jórészt megismételték mindazt, amit Sípos főhadnagy addig összehordott. Itt-ott ki is bővítették. Néhány ilyen:

„A »Forradalmi Bizottság« összeállított egy névsort, melyen azon személyek szerepeltek, akiknek felfüggesztéséről volt szó. A névsoron kivétel nélkül baloldali beállítottságú személyek szerepeltek, akik a Párt, szakszervezet vagy a tanulmányi osztály vonalán voltak alkalmazva. Az így összeállított listát, melyet Waltner aláírt, a Bizottság többi tagjaival együtt, kifüggesztették az összes klinikákon. Dr. Bakacsi Gyula¹⁰⁶ elmondása szerint (aki a gyermekklinikáról tanúként lett kihallgatva) Waltner úgy nyilatkozott, hogy »azért szörnyű, amit az ÁVO csinált«, s ezzel kapcsolatban elmondotta, hogy egy hallgatótól értesült arról, hogy az ávón milyen módon »kényszerítettek« ki belőle dolgokat.

Waltner a szakszervezetről általában úgy beszélt a klinikán, mint egy fiók pártszervezetről.

Az ellenforradalom idején szoros kapcsolatot tartott fenn az egyetemi hallgatókkal, azok bejártak hozzá a klinikára, és részükre előadásokat tartott. Nagymérvű anyagi támogatást nyújtott a diákok részére (kb. 10 000 Ft-ot osztott szét). A tanúk elmondása szerint nem csak szegedi, hanem budapesti diákok is jártak be Waltnerhez a klinikára. Többször látták, hogy Waltner professzor felfegyverzett orvostanhallgatók (nemzetőrök) kíséretében hagyta el a klinika épületét.”

B. Fodor Erzsébetet megint megszólaltatták, s ő megismételte mindazt, amit ennek annak már korábban elhintett. Most első ízben rótták föl a professzornak, hogy „az ő klinikáján található a legtöbb volt apáca”. Klinikáján „zárdaszerű légkört tart fent, az ott dolgozók nagy része valósággal retteg tőle”. Klinikáján csak két-három munkás vagy paraszt származású munkatárs van, a többi osztályidegen és értelmiségi. „Legutóbbi adataink szerint Waltner Károly egy levelet küldött Hamvas püspökhöz, melyben a »Katholikus Párt« megalakításának kérdését vetette fel.”

Az újabb összefoglaló jelentés végső következtetése:

„Mint a fentiekből kitétnik, Waltner professzor tevékenysége káros az egyetem és a klinika vonatkozásában. Ez annál is inkább így van, mivel ma is rendszeresen foglalkozik az orvostanhallgatókkal, és módjában áll az idealista tanok terjesztése. Tevékenységével akadályozza a megfelelő politikai élet kibontakozását és a pártszervezet működését. A klinikáról való eltávolítása fontos az állam és a Párt szempontjából, és egy megenyhült légkört idézne elő úgy a párttagság, mint az ott dolgozók zömének körében.”

Nem tudni, miért, de pár nap múlva, már január 23-án újabb *Összefoglaló jelentés* készült; ez tömörebb az előzőnél, mintegy annak kivonata, és egyedül Varga János őrnagy, a politikai nyomozó osztály vezetője, a későbbi városi párttitkár írta alá. Újat nem tartalmaz, legföljebb néhány új megfogalmazást, kiegészítő adatot. „Egyetértett Szeged »védelmével« – a szovjet csapatok ellen. November 4-e után klinikáján bújtatta Perbíró Jó-

¹⁰⁶ Bakacsi Gyula (*1927) gyermekgyógyász, az egészségügyi szervezéstan intézet adjunktusa.

zsefet,¹⁰⁷ a Városi »Forradalmi Bizottság« elnökét.” „Dr. Waltner november 2-án az egyik adjunktusával levelet küldött Hamvas püspöknek, melyben felszólította, hogy fogjanak hozzá egy Keresztény Párt alakításához.”

A legfrissebb következtetés: „A fentiek alapján feltétlen szükségesnek tartjuk, hogy Waltner Károly az egyetemről elkerüljön, mert tevékenysége az ifjúság nevelésében rendkívül káros. Javasoljuk kényszernyugdíjazását.”

Rejtély, hogy ezúttal sem a politikai rendőrségnek, sem az orvosegyetemi pártkorifeusoknak miért nem lett igazuk. Waltner professzor még egy ügynök jelentésében fordul elő, jó későn, 1959. június 29-én. A „Bakony” fedőnevű besúgó az orvoskari MEFESZ egyik szervezőjéről, Nitsovits Jenőről jelentett, s ennek kapcsán beszélt a professzorról. „Nicsovits Jenőt – írta vagy mondta – 1956. októberében ismertem meg. Akkor ő V. éves orvostanhallgató volt, és mint évfolyamküldött képviselte az V. éves Grynæus Tamással együtt a MEFESZ-t. Részt vett az egyetemi »forradalmi bizottság«-ban. A bizottság vezetője Waltner Károly professzor volt, aki az V. éveseket oktatta, így Nicsovits igen sokat érintkezett Waltnerrel. Úgy emlékszem, hogy Nicsovits és Grynæus osztották szét a Waltner által felajánlott pénzt a hallgatók között.” A továbbiak már csak Nitsovits és Grynæus tevékenységére vonatkoztak.

Ekkor már ez a jelentés aligha érdekelte a rendőröket. Föltevésem szerint Waltner helyben a rektor, a pártkörökben is nagy tekintélyű Petri Gábor, országosan pedig szakmájának, a gyermekgyógyászatnak olyan pártszempontból is feddhetetlen képviselői, mint Sárkány Jenő¹⁰⁸ és Kemény Pál¹⁰⁹ megvédelmezték.

Még 1964-ben sem „szállt le” a politikai rendőrség az akkor már régen nyugállományban levő Waltner Károlyról:

¹⁰⁷ Perbíró József így emlékezett: „Amikor visszagondolok a forradalmi események és megtorlási időszak emberi magatartásaira, nem felejtkezhetem [meg] azokról, akik veszélyek vállalása elől sem hátráltak meg. Ezen a téren elől járt dr. Waltner Károly, a gyermekklinika professzora, aki klinikáján külön szobát adott számomra, hogy a magánlakásomon mutatkozó zaklatások alól mentesítsen” (Ötvenhat Szegeden – emlékeimben. Szeged, 1989. 52).

¹⁰⁸ Sárkány Jenő (1913–1990) 1941-ben szerzett gyermekorvosi szakképesítést. 1946-tól a pesti gyermekklinika tanársegéde, adjunktusa, 1953-tól a Heim Pál Gyermekkórház igazgató főorvosa, 1964-től a pesti orvosegyetem tanszékvezető tanára. Waltner Károly tisztelője, barátja, védelmezője.

¹⁰⁹ Kemény Pál (1913–2001) gyermekorvos, a pesti gyermekklinika tanársegéde, adjunktusa; c. egyetemi docens, 1958-tól nyugdíjazásáig, 1982-ig a Madarász utcai gyermekkórház igazgatója. Szabolcsi Gábor hírhedt cikke után, 1957 májusában, még mint a pesti egyetem adjunktusa, a Dél-magyarország szerkesztőségének írt négyoldalas levélben szállt síkra Waltner Károlyért. E levél másolatát 2000-ben megküldte Hencz Péternek, és gratulált a Gyermekgyógyászat c. szakfolyóiratban Waltnerrel megjelent megemlékezéséhez. Hencz Péternek köszönöm a másolat másolatát. Érdeemes lenne közzétenni.

CSONGRÁD MEGYEI RENDŐRFŐKAPITÁNYSÁG
POLITIKAI NYOMOZATI OSZTÁLYA

„SZIGORÚAN TITKOS!”

Jóváhagyom:
Olvashatatlan aláírás őrgy.
Felülvizsg. biz. elnöke.

HATÁROZAT

Megvizsgáltam Dr. Waltner Károly (Lovrin, 1894. júl. 20. a: Glasz Erzsébet) Szeged, Hajnóczy u. 15. sz. foglalk.: nyug. orvosegyetemi tanár nyilvántartási anyagát és megállapítom, hogy a 0033 számú miniszteri parancs alapján nyilvántartási kategóriát képez, mivel

[az] 1956-os ellenforradalom idején az Orvostudományi Egyetem „forradalmi” tanácsának elnöke volt. Az egyetemi gyűléseken szorgalmazta az egyetemi hallgatók felfegyverzését és a szovjet csapatok elleni fegyveres harcot. „Keresztény Párt” néven ellenforradalmi párt szervezését kezdeményezte. Az ellenforradalom leverése után Perbíró Józsefet a szegedi „forradalmi bizottság” elnökét a felelősségrevonás elől klinikáján rejtegette.

Fentiek alapján határozatot hoztam nevezettnek a OD-2255, V-143357 számú dossziéban alapnyilvántartásba[n] való meghagyására.

Szeged, 1964. év október 28. nap.

dr. Jójárt István¹¹⁰ r. hdgy.
operatív tiszt

Felülvizsgáló bizottság
véleménye: alap nyt.

Szeged, 1964. dec. hó. 5. nap.

Bizottság tagjai:
Szalma Ferenc r. őrgy.
Olvashatatlan aláírás
Bóka István r. szds.

Meglehet, hogy Waltner Károly a politikai rendőrség különleges figyelmét haláláig magára vonta.

Medgyesi Endre ügye

A Délmagyarország 1957. június 16-i számában jelent meg Szabolcsi Gábor hírhedt sorozatának utolsó cikke *Kázmér, az elmozdíthatatlan tétova cézár* címmel. A kipellengérezett Medgyesi Endrének, az orvosegyetemi gazdasági igazgatónak még a régi nevét (Reck) is szemrebbenés nélkül leírta. Azzal gúnyolta, hogy betöltött állásához illő szakértelme so-

¹¹⁰ Jójárt István (1926–1980) az újszegedi tanítóképzőben Bálint Sándor tanítványa volt; 1948-ban szerzett oklevelet. 1965-ben főhadnagyként a tanára elleni bűnügy egyik eljáró tisztje. Házkutatásában résztvevője. L. Péter László: A célszemély: Bálint Sándor. Szeged, 2004. 124. 359.

hasem volt, ezért vásárolt röntgengépet oda, ahol nem volt rá szükség, de nem vett annak a klinikának, amelyiknek kellett volna. Párttag volt, de kizárták, munkaköréből azonban nem távolították el. Vádolta, hogy (mint Fodor Gábor) besúgókat szervezett a dolgozói közt, sőt nem átalott hallgatózni egy-egy ajtó előtt. Legfőbb vétke neki is az volt, hogy „kiszórta hivatalából azokat az embereket, akiknek eltávolítását a Világnézet ellen támadók tőle követelték...” Jellemző Szabolcsira, hogy legtöbb „Kázmérnak” ez volt a legkevésbé megbocsátható tette.

Végül azon háborodott föl, hogy Medgyesi „még ma is szilárdan ül a helyén”. „Sőt. Újabbban a Világnézetben kívüli élharcos világnéző szerepét játssza.” Ideje lenne, úgymond, hogy hivatalát „kázmértalanítsák”.

Szabolcsi följelentésének – mert mi más volt ez a cikke is – hamarosan meglett az eredménye. Örülhetett, hogy nem hiába írta mérgezett tollú karikatúráit. Medgyesi Endrét augusztus 17-én eltávolították az orvosegyetemről.

Hozzájárult ehhez Fábián Noéminak, az orvoskari dékáni hivatal tisztviselőjének már többször idézett július 10-i jelentése is. Jellegzetes dokumentuma a korabeli légkörnek. Szépen összeszedte a gazdasági hivatal balos figuráinak sérelmeit. Nagyon tanulságos így együtt egy viszonylag zárt intézménynek a forradalom alatt és után kialakult szerkezete. Mivel mindeddig hasonló tüzetes leírás nem került nyilvánosságra, 1956 történetére szociológiai szempontból is általánosítható tanulságai vannak.

Azzal kezdte, hogy a gazdasági igazgató összehívta hivatalának dolgozóit: „Éppen a G. H.-ba készültem október 23-án v. 24-én, amikor Pető Istvánnal találkoztam a Kárász utcában, aki megállított, hogy ne menjek be, mert valószínűleg rám is rövidesen sor kerül. Ugyanis Medgyesi igazgató felfüggesztette őt, és sztálinistának nevezte. Felfüggesztését azzal indokolta, hogy a nemzeti zászlót gyalázó kijelentést tett, sőt [az igazgató] motorkerékpáros küldöncöt küldött az egyik klinikára, hogy a tanút behozza a gyűlés elé. Medgyesi igazgató még akkor azt is mondotta, még egy sztálinista van az egyetemen, és az én nevem említette, aki szintén zászlógyalázó kijelentést tett tudomása szerint, de én nem az ő hatáskörébe tartozom. Pető elvtárs ennyit tudott az akkori gyűlésről elmondani, mert Medgyesi felszólította, hogy azonnal hagyja el a G. H.-t. November 1-[j]én Papp Péter elvtárral találkoztam, aki elmondotta, hogy őt is leváltották eddigi beosztásából, és csoportvezető helyett beosztott lett. Őt és Almási Endrét, a két munkáskádert Medgyesi váltotta le. Vadas György G. H. dolgozótól hallottam azt is, hogy őt »véstörvényszék« elé állították, mert állítólag feljelentett egy Moha Ernő nevű embert, aki népi demokráciaellenes kijelentéseket tett, és ezért őt néhány hónapra bezárták. Vadas felelősségre vonásáról Medgyesi tudott. A forradalmi munkástanács elnöke a G. H.-ban Medgyesi igazgató volt, és tudomásom van arról, hogy Boros Ferencsel együtt intézték a nagyobb horderejű ügyeket, a munkástanács többi tagjával csak az utasításokat, illetve határozatokat közölték, és csak a kevésbé fontos dolgokat beszéltek meg együtt. Medgyesi tette az ellenforradalom alatt magasabb beosztásba Liliom Károlyt, aki ismert volt gúnyos megjegyzéseiről, amit rendszerünk ellen tett, kocsmáros fia, ő [Medgyesi] nevezte ki osztályvezetőnek Lénárd Eduárdot, aki szintén tagja volt a munkástanácsnak, és annak a bizonyos »véstörvényszéknek elnöke«, Boros Ferencet, aki szintén aktívan vett részt a G. H. területén lévő ellenforradalmi eseményekben, Solymos Györgyöt is magasabb beosztásba helyezte több fizetéssel. Jó néhány olyan embert léptetett elő, és adott nekik fizetésemelést, akikről köz-

tudomású volt, hogy népi demokráciánknak nem hívei, és ott tettek a rendszer ellen megjegyzéseket, ahol lehetett, a G. H.-n belül destruktív tevékenységet fejtettek ki. Mint a GH igazgatója [Medgyesinek] módjában lett volna megakadályozni egyes aktív ellenforradalmárok viselkedését, de nem tett semmit lecsillapításukra, hanem amint a G. H.-beli dolgozók elmesélték, háttérből ő irányított minden tevékenységet. November 4-e után a néma tüntetés alkalmával (ha valaki az utcára megy, az Kádár híve) Medgyesi igazgató du. 2–3 között bezáratta a GH kapuját. Tóth Ernőné ki akart menni, de a kapus nem engedte, és Papp Péternek azt mondta, hogy utasítást kapott a kapu bezárására. Amikor Papp felelősségre vonta Medgyesit, miért záratta be a kaput, ő azt felelte erre: »Miért ne?« A munkáskádereket nem volt hajlandó visszavenni, illetve beosztásukba visszahelyezni, csak a minisztérium és a párt többszöri közbelépésére májusban. November 4-e után Lazur Barnát¹¹¹ ő vette fel a G. H.-ba, és a légó¹¹² függetlenített parancsnoki beosztásába akarta helyezni, végül is a GH raktárosa lett. Lazur Barnát is a párt követelésére a márciusi racionalizáláskor sikerült csak eltávolítani a többi ellenforradalom alatt magukat exponáló személyekkel együtt. Medgyesi azt a kijelentést tette később, hogy a munkáskádereket azért váltotta le, mert meg akarta őket így védeni, neki köszönhetik az életüket. Medgyesi azt a kijelentést tette Tanács János volt személyzeti vezetőnek, miért jöttek be az oroszok, miért avatkoznak az ügyünkbe, a magyarok maguk is elintézték volna azt? – Az egyetem területéről az ellenforradalom alatt eltávolított elvtársakat, miután rendelet kötelezte az egyetem vezetőit, visszavették, de Medgyesi nem a rendelkezés szerint olyan fizetéssel, mint eredeti, ellenforradalom előtti beosztásukkor volt, hanem lényegesen kevesebb fizetést adott Tanács János személyzeti vezetőnek, Tóth Ernőnének, aki a Tanulmányi Osztály kádere volt, fizetéséből a rendelkezések ellenére 100 Ft-ot levont.”

Csöppben a tenger. Egy intézményben – bizonyára tipikusan – így zajlottak le 1956 és 1957 viszontagságai.

A hóhért akasztják

Glédics Ábel hiába buzgólkodott a Kádár-féle ellenforradalom kezdetén, hogy kiérdemelje a helyi pártvezetőség elismerését, és elnyerje Baróti Dezső irodalomtörténeti tanszékét. Minden bizonnyal éppen túlbuzgóságával hívta föl magára a figyelmet. Valószínűleg utóbb kellemetlenné vált az egyoldalú, szektás, nem csupán az értelmiséget, hanem általában a józan lakosságot taszító tevékenysége, s kezdték megkaparni a múltját. Amelyben jócskán volt takargatni való. Molnár István százados, a politikai nyomozó osztály V. alosztályának vezetője 1959-ben ki is adta az utasítást ügynökének, a „Szigeti” fedőnevű Szentgyörgyi Károlynak (1920–1990), hogy adjon pályaképet Szabolcsiról, akit az egyetemről és a katolikus ifjúsági mozgalomból egyaránt jól ismert. Mivel Szabolcsi nem csak 1956 és 1957 szegedi történetének hősztratoszi figurája, hanem a Szegedi Egyetemi Ifjúság (SZEI) történetének, a Tiszatáj csaknem évtizedének, a szegedi művelődés- és irodalomtörténet-

¹¹¹ Lazur Barna (1930–1999) honvéd főhadnagy, az egyetem katonai tanszékének oktatója, a szegedi nemzetőrség főparancsnoka. 9 évre ítélték (Bálint László: Ki kicsoda, 64. – Bálint László: 1956, névmutató szerint).

¹¹² Légó: Légi szolgálat.

nek is kulcsfigurája volt, nem érdektelen, mit jelentett róla 1959. május 8-án hasonszórú társa. A tárgy egyértelműen: Szabolcsi Gábor ügye.

1943 tavaszán, amikor a Szegedi Egyetemi Ifjúsági Egyesület (SZEI) virágkorát élte, Nyéki¹¹³ Gyula és Szabolcsi Gábor teljes erővel folytatták az egyetemi ifjúság szervezését antiszemita uszítással. Nyéki Gyula a SZEI elnöke volt. Nyéki és Szabolcsi mint vezető-ségi tagok, a SZEI részére vezető egyéniségeket szerveztek a szakosztályok részére. Szabolcsi egy Szentgyörgyi Károly nevű, ekkor III. éves egyetemi hallgatót arra akarta rászedni, hogy vállalja el a SZEI vallási (hitbuzgalmi) szakosztály[ának] vezetését.¹¹⁴ Igénybe vették ezzel kapcsolatban Izay Géza¹¹⁵ jezsuita pátert is, aki szintén fölkereste Szentgyörgyit. Oly erőszakosak voltak, hogy Szentgyörgyi már kénytelen volt kerülni őket, ahol meglátta valamelyikőjüket, mert nem mer színt vallani, biztos van valami zsidó beütése, és mint vezető embernek utána néznének a rokonságának.¹¹⁶

1944-ben Nyéki és Izay nyugatra menekült. Izay belépett a francia kommunista papok közé.¹¹⁷ Szabolcsi Gábor a felszabadulás után bujdosni volt kénytelen, mert a szovjet biztonsági szervek keresték. Először a szegedi jezsuiták bújtatták, majd a kunszentmártoni karmeliták. A feleségét¹¹⁸ pedig a pusztamérgesi apácák rejtegették. Kovács Imre,¹¹⁹ jelenleg a rókusi plébánia káplánja, parasztleánynek öltözve, karonfogva vezette Szabolcsinét, amikor Pusztamérgesről a férjéhez vitte, természetesen az is parasztasszonynak volt álcázva. Ezt a körülményt maga Kovács mesélte el, amikor szidta Szabolcsit, hogy milyen gazember lett.

Szabolcsi Gábor a SZEI-ben a hitbuzgalmi szakosztály vezetője volt. A SZEI hitbuzgalmi szakosztálya szorosan együttműködött az egyház által vezetett Kalot¹²⁰ és Kálász¹²¹ egyesülettel. Innen volt jó viszonyba[n] Szabolcsi Gábor dr. Hunya Benedekkel,¹²² aki akkor a szegedi Kalot népfőiskola igazgatója volt. Hunyával még később a felszabadulás után is, hisz tőle kért kölcsön bútorokat, amikor visszakért Szegedre.

Szabolcsit mint kétkulacos értelmiségit tartja nyilván mindenki, aki ismerte a múltban, mert ő annyira exponálta magát a fasiszta rendszerben mint diákvezér, és minden átmenet nélkül jelent meg a felszabadulás után, hogy ismerősei azt mondják róla, hogy

¹¹³ Helyesen Nyikos Gyula (*1919) (eredetileg Strauss) az Egyesült Államokban ny. főiskolai tanár.

¹¹⁴ Nem véletlenül: Szentgyörgyi korábban kispap volt, a szegedi hittudományi főiskola hallgatója, de kilépett, s ez után lett bölcsészhallgató.

¹¹⁵ P. Izay Géza S. J. (1916–?) 1942-ben lett áldozópap, szegedi egyetemi lelkész. 1944-ben részt vett a fővárosban a német- és nyilasellenes ellenállási mozgalomban. 1946-ban Franciaországba távozott, kilépett a rendből, világi papként (a franciák számára kiejthetőbb George keresztnévvel) szolgált tovább.

¹¹⁶ Ez képtelenség: Szentgyörgyi 1959-beli túlbuzgóságából született legendája!

¹¹⁷ Izay páter csak 1946-ban hagyta el az országot, és lett francia „munkáspap”.

¹¹⁸ Felesége Torontáli Katalin volt. A katolikus ifjúsági mozgalomban ismerkedtek meg.

¹¹⁹ Kovács Imre (1923–1971) r. k. segédlelkész a meghurcolt és börtönbe zárt szegedi papok egyike. Vö. Péter László: Szegedi számadás, névmutató szerint.

¹²⁰ Helyesen: KALOT = Katolikus Agrárfjúsági Legényegyletek Országos Testülete.

¹²¹ Katolikus Lánykörök Szövetsége.

¹²² Hunya Benedek P. Hunya Dániel S. J. (1900–1957) öccse, a csanádi egyházmegye szolgálatában álló világi tisztviselő, 1945 után a Tiszatájat is előállító Szent Gellért Nyomda igazgatója.

osztályának szervezett árulója, azért, hogy saját bűneit takargassa. A legkártékonyabb áruló, mert félművelt ember, akinek van esze, hogy hogyan kell ártani a másoknak. De nem annyira művelt, hogy a rendszer tudásánál fogva alkalmazza és favorizálja, hanem csak azért, mert osztályának árulója. Ezt a megnyilatkozást Papp János,¹²³ a Somogyi-könyvtár egyik dolgozója mondta, aki annak idején együtt járt Szabolcsival az egyetemre.

Tanulságos Molnár százados értékelése: „Ügynökünk jellemzése – amit Szabolcsi Gábor[ral], a Tiszatáj irodalmi lap szerkesztőjével kapcsolatban készített – értékes adatokat tartalmaz Szabolcsi G. múltbeli politikai tevékenységére vonatkozóan. A jelentésből megállapítható, hogy Szabolcsi G. jelenlegi pol. magatartása sem teljes őszinteségből fakadó – ezt egyébként más hálózati adatok alátámasztják.”

Nem tudható, hogy ezt a tanulságot a politikai rendőrség megosztotta-e város vagy a megye politikai vezetésével. Ha igen, miért nem történt semmi: Szabolcsi tovább szerkesztette a Tiszatájat, tovább mérgezte a szellemi közéletet írásaival, mindaddig, amíg a Tiszatáj Kiskönyvtár körüli anyagi ügyekbe bele nem bukott, s eltávozott Szegedről. De a fővárosban is talpra állt; kritikákat írt a Népszavába, sőt időnként a Népszabadságba is.

Szentgyörgyi túlzottan elfogult, netán irigy volt vele szemben: Szabolcsi okos, művelt, jótollú publicista és irodalomtörténész volt; a József Attila-kutatásban érdemeket szerzett. *A gerincével volt baj.* Testi értelemben is, ezért ment idő előtt rokkantnyugdíjba, jelképesen is: valóban gonosz ember volt.

Ilyen gátlástalan figurák kellettek 1956 után a megtorlás szellemi alátámasztására. Ez mindennél jobban jellemzi a Kádár-rendszert.

*

Az 1956. évi forradalom a Szegedi Orvostudományi Egyetemen természetesen nem korlátozódott a sebészeti és a gyermekklinikára meg a gazdasági hivatalra: más klinikákon és intézetekben is kiemelkedtek vezető egyéniségek, akiknek utóbb e tevékenységük miatt el kellett hagyniuk munkahelyüket, a várost, netán az országot is. Eddig a most közzétett rendőri és ügynöki jelentések adtak számot néhány jelentős közszereplő sajnos jórészt feledésbe merült helytállására, bátor magatartására.

A történeti kutatást soha sem lehet befejezni, csak abbahagyni.

Még inkább: folytatni.

*

A jórészt feledésbe merült nevek azonosításában Beck Mihályné, Fazekas Tamás, Gaizer Ferenc, Hoffmann János, Lázár György, Minker Emil, Némethné Birkás Márta, Scultéty Sándor, Simon Miklós, Szilágyi György és Varga Tiborné segítségét köszönöm.

¹²³ Papp János (1920–1987) gimnáziumi tanár, a Radnóti gimnáziumot egészségi okokból hagyta ott, és lett 1958–1980 közt a Somogyi-könyvtár munkatársa.

MAGYARÁZATOK

- Ady tér* = a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának épülete (Egyetem u. 2.)
- Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára* = őrzi az ügynöki jelentéseket és a Belügyminisztérium III/III. osztályának nyomozói jelentéseit.
- Amerika Hangja* = rádióállomás az USA kormányának költségén
- ÁVH* = Államvédelmi Hatóság; 1950–56 közt önálló szervezet
- DISZ* = Dolgozó Ifjúság Szövetsége; a kommunista párt (akkor Magyar Dolgozók Pártja) ifjúsági szervezete 1950–56 közt
- GH* = a Szegedi Tudományegyetem Gazdasági Hivatala
- Horthy Miklós* (1868–1957) ellentengernagy, Magyarország kormányzója (államfője) 1920–44 közt
- Horthy-korszak* = Magyarország története 1919 és 1944 közt
- Kádár János* (1912–1989) pártmunkás, 1948–50-ben belügyminiszter; 1951–54-ben börtönben; 1956-ban Nagy Imre kormányának minisztere; november 4-től miniszterelnök, az MSZMP első titkára.
- Kádár-korszak* = Magyarország története 1956 és 1989 közt
- Kádiiskola* = pártiskola
- KISZ* = Kommunista Ifjúsági Szövetség; a kommunista párt (akkor Magyar Szocialista Munkáspárt) ifjúsági szervezete 1957 és 1990 közt
- Kommunista Kiáltvány* = Marx Károly és Engels Frigyes összefoglalása a tudományos szocializmus alapjairól (1847)
- kulák* = az oroszból a magyarba is áterjedt, gazdag parasztot, nagygazdát jelentő szó
- Marxista tanszék* = A Szegedi Tudományegyetem Marxizmus-Leninizmus Tanszéke 1949–90 közt
- MDP* = Magyar Dolgozók Pártja; a kommunista párt neve 1948 és 1956 közt
- MEFESZ* = Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége; eredetileg MEFSZ; az E ejtéskönnnyítőül került a rövidítésbe; később az Egységes jelző rövidítésének fogták föl
- Mindszenty József* (1892–1975) zalaegerszegi plébános; 1944-től veszprémi megyés püspök; 1945-től esztergomi érsek, prímás, 1946-tól bíboros. 1948–56 közt börtönben, utána az amerikai követségben; 1971-ben kiengedték az országból, Ausztriában élt.
- MSZMP* = Magyar Szocialista Munkáspárt; a kommunista párt neve 1956 és 1990 közt
- Nagy Imre* (1896–1958) pártmunkás, 1945-től földművelési miniszter, belügyminiszter, párttisztviselő; 1953–55 közt miniszterelnök; ekkor kizárták a pártból. Az 1956. évi forradalom fő követelése az ő visszatérése volt. Október 24-étől november 4-éig miniszterelnökként a forradalom élén állott. A jugoszláv követségre menekült, de onnan fogságba hurcolták, majd kivégezték.
- Rákosi Mátyas* (1892–1971) pártmunkás; 1919-ben és utána viselt dolgaiért 1925–40 közt börtönben volt, ekkor az 1848–49-i zászlókért cserében kiengedték a Szovjetunióba. 1945-ben mint a kommunista párt főtitkára tért vissza. Később „első titkár”; 1952–53-ban miniszterelnök. „Sztálin legjobb magyar tanítványa.” 1956. július 18-án leváltották, és ismét a Szovjetunióba távozott. 1962-ben párttagságától is megfosztották.
- Rákosi-korszak* = Magyarország története „a fordulat évétől”, 1948-tól 1956-ig .